

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERDEPARTEMENTAL RECUEIL DE VARDAR

DE VARDAR RECUEIL

9

REDACTEUR VLADIMIR STOJANČEVIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МЕЂУОДЕЉЕЊСКИ ВАРДАРСКИ ОДБОР

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

9

УРЕДНИК ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

БЕОГРАД 2012

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА:

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

МИЛОРАД ЕКМЕЧИЋ

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

ВЛАДИМИР БОВАН

СЕКРЕТАР

ЉИЉАНА ПЕРОВИЋ

Примљено на IX скупку Одељења историјских наука, од 30. новембра 2011. године, на основу позитивних мишљења рецензената, посебно датих за сваки рад

АМБЛЕМ: НОВАЦ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

© СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ 2012.

ISSN 1450-8486

КОРИЦЕ: НИКОЛА ДУДИЋ

ЛИКОВНИ ПРИКАЗ НОВЦА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА
НА V СТРАНИ: МЛАДЕН СРБИНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЉИЉАНА МИЉКОВИЋ

КОРЕКТОР: РАТКА ПАВЛОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Владимир Стојанчевић</i>	Из српске историјске прошлости у Битољском вилајету на прелазу 19. у 20 век (Друштвено-политичке прилике)	1
<i>Vladimir Stojančević</i>	On Serbian Historical Past in Monastir Vilajet in Transition from 19 TH to 20 TH Century – Social and Political Circumstances	47
<i>Љиљана Алексић-Пејковић</i>	Покушаји оснивања српског новчаног завода у Скопљу до 1912. године	49
<i>Ljiljana Aleksić-Rejković</i>	The Attempts at Founding the Serbian Monetary Fund in Skoplje till 1912	80
<i>Славиша Недељковић</i>	Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века	81
<i>Slaviša Nedeljković</i>	Survey of the Organised Work of the National Action of the Serbian Government in Macedonia and Old Serbia at the End of the 19 TH Century	92
<i>Миле Станић</i>	Предлог о отварању српских конзулата у Призрену и Велесу ..	93
<i>Mile Stanić</i>	Proposal on Opening the Serbian Consulates in Prizren and Veles	97
<i>Владимир Бован</i>	Сећања Јанићија Поповића на своје школске другове и колеге учитеље у Вардарској Македонији од 1905. до 1915. године	99
<i>Vladimir Bovan</i>	Memories of Janićije Popović of His School Friends and Teacher Colleagues in Vardarska Macedonia from 1905 TO 1915	111
<i>Зоран Т. Јовановић</i>	Скопско Народно позориште у ратним условима (1914–1915)	113
<i>Zoran T. Jovanović</i>	Skoplje National Theatre in War Conditions (1914–1915)	139
<i>Зоран Живковић Христић</i>	Ђачка литерарна дружина „Дојчин” у Солуну и Скопљу, од 1903. до 1912. (Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)	141
<i>Zoran Živković Hristić</i>	Literary School Club “Dojčin“ in Thessalonica and Skoplje 1903–1912	187

<i>Стјаниша Војиновић</i>	Коста Абрашевић, први пролетерски песник	189
<i>Staniša Vojinović</i>	Kosta Abrašević, the First Proletarian Poet	204
<i>Ђорђе Перућ</i>	Историја и народна традиција у двама старосрбијанским песмама из „Руковети” Стевана Мокрањца (Посвећено академику Владимиру Стојанчевићу)	205
<i>Djordje Perić</i>	History and the National Tradition in Two Old Serbian Songs from Stevan Mokranjac’s <i>Rukoveti</i>	225
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Државна народна школа „Карађорђе” у колонијалном селу Карађорђевац 1922–1941, Други део	227
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	State National School “Karadjordje” in the Colonized Village of Karadjordjevac 1922–1941, Part II	251
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Земљотрес у Јужној Србији 1931. године	253
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	The Earthquake in Southern Serbia in 1931.....	270
<i>Владимир Стојанчевић</i>	О Стевану Симићу и његовим успоменама	273
<i>Vladimir Stojančević</i>	About Stevan Simić and His Memories.....	301
<i>Стеван Симић</i>	Моји списи објављени у појединим часописима, алманасима и сличним издањима у Цариграду, Солуну, Крфу, Скопљу, Сарајеву, Београду Библиографски подаци	303
<i>Stevan Simić</i>	My Works Published in Magazines, Almanachs and Similar Publications in Carigrad, Thessalonica, Corfu, Skoplje, Sarajevo, Belgrade Bibliographical Data	307

ЂАЧКА ЛИТЕРАРНА ДРУЖИНА „ДОЈЧИН“, У СОЛУНУ И СКОПЉУ, ОД 1903. ДО 1912.

(Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)

ЗОРАН ЖИВКОВИЋ ХРИСТИЋ

МИЛОШ С. ИВКОВИЋ
(ОСИЈЕК, 3. V 1880 – БЕОГРАД, 14. V 1950)

Милош Ивковић,¹ после смрти родитеља и преласка из родног Осијека у Београд, на студије српске и словенске филологије на Великој школи, 1901. године, прихватио је позив свог младог професора Александра Белића, и од 1903, био је укључен у рад Етнографског одбора Српске краљевске академије наука. Професор Белић послао га је на теренска истраживања на подручја Ресаве и Левча, где је проучавао језичке, а пре свега дијалектолошке особине говора становништва у косовско-ресавској дијалекатској области, користећи у раду свој веома развијен осећај за акцендовање. Вођен сигурном руком Александра Белића,

коме је постао веран сарадник, Ивковић је и после завршетка студија, 1906, наставио са првобитним истраживањима и на широј територији, у време припремања професорског испита, који је касније успешно положио код свог професора 1911. године. Сакупљени материјал са ових истраживања предао је Српској краљевској академији.²

Када је као професор Друге београдске гимназије, премештен 12. новембра 1913. године у Скопље, за професора српског језика и књижевности у Мушкој гимназији, у којој је предавао до средине 1919. године,

1 Опширнију биографију види у радовима истог аутора: „Милош Ивковић, његов животни пут, стваралаштво и рад у „Друштву за проучавање ослобођених српских области“ у Скопљу 1915. Године“, САНУ, *Вардарски зборник*, 8, Београд, 2011, 103–134. и „Милош Ивковић и његово проучавање ресавских говора – посебно у области Горње Ресаве“, у зборнику радова са научног скупа *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности*, II, одржаног 21. и 22. августа 2010, на Данима српскога духовног преображења, XVIII, Деспотовац, 2011, 169–196.

2 Архив САНУ, Етнографска збирка, бр. 134/1 и 2. Грађа садржи деветнаест народних приповедака и три епске песме, које је Ивковић послао Српској краљевској академији 21. марта 1906. (Е–375/27).

Ивковић је своја интересовања концентрисао на овај простор Краљевине Србије, на тадашњу, после балканских ратова, Јужну Србију.

Ивковића је Министарство просвете, заједно са својим начелником, Мирком М. Поповићем,³ послало у Скопље и они су истога дана ступили на посао у Скопску гимназију, први као професор, а други као директор. Они су имали обавезу да покрену рад „Друштва за проучавање ослобођених српских области“. То Друштво је заслугом српске владе и њених министарстава основано у Скопљу, са циљем да организовано приступи сређивању друштвено-политичких и културно-просветних прилика у новоослобођеним крајевима после балканских ратова. Рад Друштва организовали су у месецима затишја на фронтима, у мају и јуну 1915. године, Поповић као председник, а Ивковић као секретар. Друштво је имало задатак да сакупља материјалне и духовне вредности српске културе на подручјима округа у Јужној Србији и да обезбеди њихов смештај у Историјски музеј и библиотеку у Скопљу.

Овакав Ивковићев рад, од почетка његових студија и каснији рад као гимназијског професора, а посебно његова интересовања за лингвистичке студије, сакупљање народних умотворина и језичког материјала, брига за очување старина, потврдили су се и за време боравка у Солуну, где се налазио од 1916. до 1918. године као издавач и уредник „Српског гласника“. Зато не изненађује што се у Ивковићевој заоставштини, која се чува у Архиву САНУ, нашла грађа настала у раду Ђачке литерарне дружине „Дојчин“. Он је до ње дошао као професор гимназије у Скопљу и сачувао је део те грађе која се односи само на један период рада ове Ђачке дружине, од 1903. до 1912. године.⁴

Познато је да су ђачке дружине биле осниване у школским и универзитетским центрима Европе још од средњег века⁵ и да су се током времена, по карактеру и циљевима организовања делиле на дружине са књижевним или научним усмерењима, али је било и патриотских, политичких и спортских дружина. Удруживање ђака имало је за потребу развијање међусобне сарадње, дружељубље, помагање ради успешнијег савлађивања градива из школске наставе, али и допуњавања школског образовања. Ђачке дружине помагале су својим члановима да лакше дођу и до потребних књига, али и да набаве листове и часописе, што су могли да остваре само преко дружина.

Ђачку литерарну дружину „Дојчин“, основали су ученици српске гимназије у Солуну, у просторијама Солунске гимназије „Дом науке“,

3 Мирко М. Поповић, начелник у Министарству просвете Краљевине Србије, био је директор Скопске гимназије од 12. XI 1913. до 24. XI 1919, када је премештен за директора II мушке гимназије у Београду (*Споменица четрдесетогодишњице Мушке гимназије у Скопљу, 1894–1934*, Скопље, 1934, 144). Сви подаци о професорима и ученицима односе се само на период њиховог рада или школовања у гимназијама у Солуну и Скопљу и узети су из ове *Споменице*, па ће у даљем тексту бити навођене само странице из те *Споменице*.

4 Архив Српске академије наука и уметности у Београду, Историјска збирка, бр. 15050/II/36–64.

5 Лука Зрнић, *Српске ђачке дружине*, Београд, 1912, 3–15.

какво је име гимназија носила. Дружина је основана у новембру 1900. године, уз помоћ наставника, Петра Јанковића⁶ и Глигорија Хаџи-Ташковића.⁷ Име су дали по солунском јунаку, из српске народне поезије, Боланом Дојчину, чији култ је међу ученицима био посебно негован.

Српски ђаци, ученици гимназије у Солуну, удружили су своје заједничке интересе са циљем, пре свега, међусобног материјалног помагања, али и личног усавршавања и развијања самосталног мишљења, умног рада и стваралаштва. „Ђачкој дружини Дојчин је смер: да се ученици виших разреда упућују јавном животу и да допуњују литерарно и национално образовање“.⁸ То су остваривали окупљањем на састанцима, разговорима и саопштавањем припремљених радова, у којима су биле забележене народне приповетке и песме, како лирске, тако и епске, казивања о местима, народним обичајима и предањима; а неки су читали и преводе дела са светских језика. На састанцима су давале и „оцене“ на претходно саопштене радове. То су биле писане критике једног или два ђака, чланова Ђачке дружине, који су процењивали поједине радове, износили своје примедбе и предлагали ауторима радова уношење исправки.

Ђачка дружина „Дојчин“ постојала је у Солуну до укидања седморазредне гимназије, која је као таква постојала од школских 1897/1898. до 1908/1909.⁹ Ово је било у вези са одлуком од 30. септембра 1909. о оснивању осморазредне гимназије у Скопљу, па су сви гимназијалци из Солуна били пребачени у Скопље. Солунска гимназија је од тада поново постала четвороразредна нижа гимназија, али је то трајало само једну школску годину, 1909/1910, после које је у Солуну била укинута српска гимназија.¹⁰ „Дојчин“ је у Скопској гимназији наставио рад у октобру 1909. године. Док је Ђачка дружина радила у Солуну, у првој години, 1901, она је имала 25 састанака и 57 прочитаних радова. Забележено је да је од тога, 18 било оригинала, 9 превода и 30 критика. У другој години (1902), на 29 одржаних састанака, саопштена су 82 рада (14 оригиналних радова, 27 превода и 41 критика); у трећој, било је 9 састанака, са 54 рада (13 оригиналних радова, 12 превода и 29 критика); у четвртој: 12 састанака, са 38 радова (17 оригинала, 8 превода, 13 критика); у петој: 12 састанака, са 52 рада (19 оригинала, 3 превода и 32 критике); у шестој: 11 састанака, са 40 радова (11 оригинала, 7 превода и 22 критике); у седмој (1907): 8 састанака, са 22 рада (5 оригинала, 2 превода и 15 критика).¹¹

Приликом оснивања, „Дојчин“ је имао 55 чланова, а у последњој години рада у Солуну, пре преласка у Скопље, 141-ог члана.

⁶ Петар Јанковић био је наставник и професор у Солунској гимназији од 1. VIII 1899. до 1. XI 1905. (*Сјоменица...*, 140).

⁷ Глигорије Хаџи-Ташковић, суплент у гимназији од 1. X 1900. до 1905. (*Сјоменица...*, 141).

⁸ Лука Зрнић, *наведено дело*, 176.

⁹ *Сјоменица...*, 35.

¹⁰ *Сјоменица...*, 40.

¹¹ Лука Зрнић, *наведено дело*, 176.

После доласка у Скопску гимназију, „Дојчину“ су придружили своје чланство, у фебруару 1910, и ученици нижих разреда те гимназије, који су се одвојили од ђачке дружине „Српско коло“ (основано у јануару 1901), а које је остало само као ђачка дружина у Учитељској школи у Скопљу.¹²

За време Првог светског рата Ђачка дружина „Дојчин“ није радила, али је њен рад обновљен 1919. године, под именом Ђачког литерарног друштва „Дојчин“, и одвијао се до Другог светског рата.

Из времена обновљене активности, 1919, постоји докуменат о *Правилима Ђачког литерарног друштва „Дојчин“*. На почетку, када су га основали, ученици га сами називају ђачком дружином, али како писана документа о првим годинама рада нису сачувана,¹³ у овим *Правилима*, а и у каснијој литератури, помиње се као ђачко друштво. Правила су писана руком ученика осмог разреда Тодора Крстића¹⁴ и објављујемо их у целини:¹⁵

Правила ђачког литерарног друштва „Дојчин“

Ђаци виших разреда скопске гимназије сакупљени на заједничком састанку 31. августа 1919 год. решили су, да обнове ранију литерарну дружину „Дојчин“, која од 1915 год. па све до данас није радила из разлога, који је свима познат.

Циљ је дружине, да код ученика побуди интересовање за науком и лепом књижевношћу, што је од велике важности нашег подмлађка. Школа сама по себи каква је данас, не може у пуној мери пружити ученицима могућности да развијају свестрано своје склоности за оно ошће духовно образовање, које је ипак потребно једном школованом човеку. И у колико може школа по учинити, прилике под којима се налазимо нису ни из далека повољне да се задовоље потребе које се осећају у погледу школског живота. Ошуда је потреба за оснивањем једне такве дружине сада већа но икада и то уколико пре, што нашу омладину очекују велике дужности према свом народу, дужности, о којима су раније генерације само сањале. И ђаци свесни своје¹⁶ својих дужности и потреба обнављају једнодушно раније успановљену дружину мислећи да ће им она поред школе дати пуно гаранције за њихово умно и морално развиће.

Удружени у једну свесну заједницу ђаци ће моћи на својим састанцима, који ће се одржавати сваке недеље, а по потреби¹⁷ и чешће,

¹² *Споменица...*, 128–129; *Споменица двадесетипетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, Скопље, 1937, 949–951.

¹³ *Споменица...*, 128.

¹⁴ Тодор Крсте Крстић, из Пирота, школске 1919/1920. учио је VIII разред Гимназије у Скопљу, када је завршио гимназију. (*Споменица...*, 323).

¹⁵ Архив САНУ, Историјска збирка, бр. 15050/II–36. Сачувани препис *Правила* исписан је ћирилицом, на два листа, а речи у тексту подвукао је сам записивач овог текста.

¹⁶ Ову реч, иако сувишну, записивач није прецртао.

¹⁷ Прво је написана реч *могућству*, па је прецртана.

да расправљају многа питања из области науке, лепе књижевности и осталих уметности. На тај начин даје се моћност сваком појединцу да узме жива учешћа у дискусијама, која ће се развијати после сваког прочитаног рада. И тако заједничко и свесно расправљање доприносиће у велико, да се појасна и неправилна мишљења код појединаца у погледу решавања извесних питања, поправе и допунају. А паметне и разумне идеје на тај начин најлакше се примају и разумеју; самим тим и умни хоризонти љака постаје све шири и пристиупачнији многим лепим стварима, до којих се најлакше долази удруженим радом.

За тим, у једном таквом удружењу љаци ће имати пуно прилика да развијају осећај дружељубља, солидарности и многе друге духовне особине, које су тако потребне у даљем друштвеном животу, који ће наставити по свршетку школе. Човек у¹⁸ тим дружинама долази до једног вишег степена друштвеног образовања и усјева да од себе начини једну корисну друштвену јединку, који ће моћи на добру да послужи човечанству.

Свесни свега горе изложеног љаци обнављају литерарну дружину „Дојчин“ и усвајају једногласно следеће одредбе о њеном конституисању.

Опште одредбе:

1. Члан може бити сваки ученик—ца виших разреда гимназије. Онај ко хоће да постане члан дружине, мора се јавити секретару ради уписа.
2. Сваки члан без обзира на материјално стање дужан је плаћати месечни улог од 1. динара, који ће се употребити на обнављању библиотеке и куповању нових књига, за које буду чланови на састанку¹⁹ решили да се купи.
3. На састанке, који ће се одржавати сваке недеље, треба сваки члан редовно да долази, јер је то у његову корист. По свршетку сваког састанка чита се списак чланова и одсушнима се бележе изостанци, који се за тим²⁰ без разлога не оправдавају.
4. Тишина и озбиљност при раду је од велике потребе. Тога ради сваки члан треба да одржава мир; и за време дискусије да буде парламентаран, да не упада у реч и да не изазива свађу или раздор. Сваки такав члан биће осуђен од свију као човек, који хоће да омета рад и да науди општој ствари.
5. У случају ако неки члан иде у крајности у погледу узнемиравања при раду, њ. [от] преседник присваја себи право да га удаљи са састанка. Ти су случајеви ретки и ретко се²¹ уопште и да их нема.

18 Написана је реч се, па је прецртана.

19 Две последње речи дописане су изнад реда и уметнуте.

20 Написано као једна реч, па одвојено водоравном цртом.

21 У наставку су написане речи да их да и, које су прецртане.

6. Чланови друштине појединачним гласањем бирају себи ујраву, која се може промениши само онда, ако јој већина изкаже нејоверење.
7. Ујрава се сасиоји од следећих чланова:
 - a) Преседник друштва бива обично наставник, који у вишим разредима предаје књижевности. Он присуствује на сасианцима, даје према својој вољи мишљење о појединим питањима и у ошће ушче, да дискусија буде свесиранија и илогнија.
 - b) П.[от] Преседник је ђак из осмог разреда. Он отвара сасианке, даје реч ономе који хоће нешто да каже и пази на ред и шину за време рада.
 - c) Секретар је такође ђак из VIII разреда. Његова је дужност да води записник, да шачно и украјко пребележава мишљења, која поједини чланови дају о неком питању. Пре отварања сасианка секретар је дужан да прочиша записник са прошлој сасианка, и да у записник убележи примедбе, ако буду сстављене због извесне нејравности.
 - d) Књижничар је ђак из VII р.[азреда] његова је дужност да се занима друштвеном библиотеком. Све књиге треба да уише у списак и да их сстави на расположење члановима. Сваки члан је дужан да врати узету књигу после одређеног времена у сшању у коме ју је узео. У случају да упрости књигу, дужан је да је илти у јуној вредности.
 - e) Блајник је такође из VII р. Он прикуља редовно улоге од чланова и дужан је у свако време да сстави на расположење прикуљен новац ујрави.
 - f) Сем шота бирају се још по три члана за ујравни и надзорни одбор, који се сшарају о оштем шоку рада у друштини.

О раду.

1. Сасианци ће се одржавати сваке недеље, а по потреби и чешће. На њима ће се расиравати питања из свију области људскога сазнања.²²
2. Сваки ученик, који хоће да изнесе неки свој рад на читање, треба шо да пријави на недељу дана раније при свршетку прошлог сасианка. У исто време треба да каже и наслов рада, који се забележава у записник шота сасианка.
3. Исто тако сваки ученик има право да узме нечији рад на оцењивање и критику само ако шо већина нађе за сходно. При шоме сваки треба да буде инсирисан чистом истином, а не личним расположењем према дошичном или својим самољубљем. Критике се читају увек на следећим сасианцима.

31 август 1919 год
Скопље

Тодор Кршић
VIII^a

²² Било је написано живоша, па је прецртано.

Из *Правила* Друштва јасно је да је председник био професор српског језика и књижевности, а да је на састанцима председавао потпредседник из редова ученика, секретар је такође био ученик, који је водио записнике на састанцима, а благајник је сакупљао чланарину од које су куповане књиге за библиотеку друштва. Добро је што су ова *Правила* сачувана, макар и из 1919. године, док је број ђачких радова, нажалост, само из периода пре балканских ратова и то из Солуна, од 1903. до 1906, и из Скопља, од 1909. до 1912. године. Ивковића су сачекали радови из периода када још није био стигао у Скопље (12. XI 1913), а после Првог светског рата, већ 10. јула 1919, отишао је из гимназије на факултет, тако да је сачувао само радове које је затекао у гимназији. Зашто их је понео са собом и у Београд када се зна да је Друштво наставило да постоји у скопској гимназији све до пред Други светски рат, није нам познато. Можемо само да претпоставимо да је то зато што је грађа у њима од прворазредног значаја не само за етнологе, већ и за лингвисте, што је Ивковић и сâм био.

Део сачуване архиве Ђачке литерарне дружине „Дојчин“ (како ће мо је звати по њеном првобитном називу), поделили смо на радове настале у Солунској, и на оне писане касније у Скопској гимназији. Очигледно је да су радови ученика архивирани, јер сваки рукопис на полеђини има заведен број, годину и место. Радови су читани на састанцима Дружине; чак је код једног рада обележено који је то састанак био по реду. Састанци су одржавани од почетка сваке школске године, па су тако и обележавани. Саопштени радови имали су своје рецензенте у ученицима, који су оцењивали своје другове и давали критичке примедбе на њихове радове.

Према броју ђачких радова, који су сачувани у Ивковићевој заоставштини, и датумима којима су датирани ђачки рукописи, ово је само један мањи део рукописа који су читани на састанцима Ђачке дружине „Дојчин“. Од радова је било оригиналних прича, сакупљених народних умотворина и превода; а од народних умотворина, ту је било песама, приповедака и пословица. Оно што је најважније, сви текстови су аутентични и писани су на наречју краја из кога су сакупљани, у коме су и настајали. Професори су то, иначе, тражили од својих ученика, у циљу проучавања дијалеката српског језика у Маћедонији. Критичко оцењивање радова од стране ученика било је потребно ради давања одређених допуна и поправки у самим текстовима, у језичком и стилистичком смислу. Те критичке оцене биле су и својеврсне рецензије за радове који су после били објављивани у литографском листићу, што су га сами ученици припремали и објављивали. Лист су читали само ученици ове гимназије.²³ За оцењиваче радова обично су били задужени ученици из истих разреда, као и сами аутори, али је било и ученика из старијих разреда. Поред сакупљања народних умотворина, ученицима је сугерисано да у местима из којих су долазили, у току летњих распуста, описују свој родни крај, и са географског, и са етнографског становишта, како би боље била проучена територија Старе Србије и Маћедоније, које су се тада налазиле у оквиру Турске Царевине.²⁴

23 *Споменница...*, 128.

24 *Споменница...*, 128–133.

Овде ћемо навести наслове свих радова, имена њихових аутора и критике на поједине радове, које су сачуване. Напомињемо да има и неколико радова за које нема оцена, али и изванредан број оцена–критика, али не и радова на које се односе. Трудили смо се да радове групишемо по заведеним бројевима и годинама настанка, прво у Солунској, а потом у Скопској гимназији. Бројеви које су добијали радови али и оцене–критике, значили су бројеве под којима су били заведени у архиви Бачке дружине „Дојчин“.

У Солунској гимназији, где је и основана Бачка литерарна дружина „Дојчин“, из 1903. године, у Ивковићевој заоставштини, сачувана су два рада – један са две ученичке оцене и други без њих. У овом годишту постоји једна заједничка оцена трећег рада, који недостаје.²⁵ Овај рад је, према датуму, најстарији. То је рад Томе Парлића,²⁶ ученика VII разреда, *Женидба у Тетову – сватовске њесме*, за који су заједно дали оцену Владимир Стаматовић,²⁷ ученик VII разреда и Сава Богојевић,²⁸ ученик VI разреда гимназије (31. I 1903). Њихов рукопис обележен је бројем 2.

Из овог годишта је и рад Недељка Симоновића,²⁹ ученика IV разреда гимназије, *Како се слави слава у Пећској околини* (Солун, 15. III 1903), исписан на дванаест страница и означен са бројем 3, има две оцене: Ристе Нановића,³⁰ ученика IV разреда гимназије (Солун, 24. III 1903) и Тодора Михајловића,³¹ ученика IV разреда гимназије (Солун, 12. IV 1903).³²

Рад Антонија Танасковића,³³ ученика VII разреда гимназије, *Обичаји у Куфалову* (Солун, јануара 1903), заведен је под бројем 4, у 1903; садржи исписан текст на деветнаест страница и нема оцена ученика.

25 АСАНУ, 15050/II/37–39.

26 Тома А. Парлић (Тетово, 15. III 1884); школске године 1898/1899. учио III разред гимназије у Скопљу, школске 1899/1900–1902/1903. учио IV–VII разред гимназије у Солуну; као лекар, за време Првог светског рата, 1915, умро од пегавог тифуса (*Сјоменица...*, 239).

27 Владимир М. Стаматовић (Лазаропоље, 1884); школске 1897/1898–1902/1903. учио I–VII разред гимназије у Солуну; умро као суплент гимназије у Крушевцу (*Сјоменица...*, 259).

28 Сава К. Богојевић (Тетово, 1883); школске 1895/1896–1898/1899. учио I–III разред гимназије у Скопљу, а школске 1899/1900 – 1902/1903. учио IV–VI разред гимназије у Солуну; после завршене школе живео у Тетову (*Сјоменица...*, 183).

29 Недељко С. Симоновић (Пећ, 14. XI 1883); школске 1899/1900–1906/1907. учио I–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 256).

30 Риста М. Нановић (Дојран, 5. XII 1884); школске 1899/1900–1905/1906. учио I–VII разред гимназије у Солуну; после завршене гимназије био је учитељ и писар Среског суда; на Солунском фронту ухваћен као извиђач и стрељан од Бугара 1917. (*Сјоменица...*, 231 и 433).

31 Тодор Р. Михајловић (Тетово, 16. II 1884); школске 1900/1901–1902/1903. учио II–IV разред гимназије у Солуну; школске 1903/1904–1905/1906. учио I–III разред Учитељске школе у Скопљу (*Сјоменица...*, 229).

32 АСАНУ, 15050/II/38 и 38/а–б. У сређеној архивској грађи, радови су сигнирани арапским бројевима, а оцене радова и словним ознакама.

33 Антоније А. Танасковић (Куфалово, 28. VI 1881), школске 1896/1897–1902/1903. учио је I–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 263).

Из године 1904. сачувана су четири рада са оценама, два без њих и једна оцена рада, који недостаје.³⁴

Захарије Ђорђевић,³⁵ ученик VII разреда гимназије, прочитао је два рада у тој години. Први, под насловом *Народне ѝриче из љиланске околине* (Солун, 6. XII 1903), исписан на три странице и обележен бројем 4. Оцену овог рада дао је Тодор Шубаревић,³⁶ ученик VI разреда гимназије (Солун, 10. I 1904).³⁷ Други рад посветио је казивањима своје мајке, под насловом *Ђаволи у љиланској околини* (Солун, 14. II 1904), такође на три странице и заведен под бројем 11. Оцену је поново дао Тодор Шубаревић (Солун, 28. II 1904).³⁸

И Трајко Јовановић,³⁹ ученик IV разреда гимназије, пише о сличној теми под насловом *Вамѝир (доживљај из мојеѝ живоѝа)*, коју је испричао на три странице (Солун, 18. XI 1904). Рад је означен бројем 13 и са једном оценом Захарија Марковића,⁴⁰ ученика V разреда гимназије, који је погрешно написао презиме аутора као „Илић“.⁴¹

Љубомир Гломазић⁴² преписао је две српске народне песме, без икаквог коментара – једну као ученик VI разреда гимназије, под насловом *Женидба бета Љубовића* (Солун, без наведеног датума, 1904), на седам страница и означену бројем 7, и другу, када је већ био у VII разреду гимназије, *Гусле јаворове* (Солун, 20. XI 1904), на једној страници и са уписаним бројем 20. Прву су коментарисали и заједнички оценили рад: Стеван Поповић,⁴³ ученик VII разреда гимназије и Ђорђе Војводић,⁴⁴ ученик VI разреда (Солун, 31. јануар 1904), док за другу оцена није сачувана.⁴⁵

34 АСАНУ, 15050/II/40–46.

35 Захарије Ђ. Ђорђевић (Гњилане, 7. II 1885); школске 1901/1902–1903/1904. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сѝоменица...*, 201).

36 Тодор Д. Шубаревић (Гњилане, 14. XI 1886); школске 1899/1900–1904/1905. учио II–VII разред гимназије у Солуну; касније инжењер у Београду (*Сѝоменица...*, 276).

37 АСАНУ, 15050/II/41 и 41–а.

38 Исто, 43 и 43–а.

39 Трајко Ј. Јовановић (Косовска Митровица, 15. XI 1887); школске 1901/1902–1904/1905. учио I–IV разред гимназије у Солуну (*Сѝоменица...*, 213).

40 Захарије С. Марковић (Жуњ, Србија, 11. XI 1889); школске 1900/1901–1903/1904. учио I–IV разред гимназије у Скопљу; школске 1904/1905–1906/1907. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сѝоменица...*, 225).

41 АСАНУ, 15050/II/44 и 44–а.

42 Љубомир Д. Гломазић (Дробњак, 25. XII 1884); школске 1902/1903–1904/1905. учио V–VII разред гимназије у Солуну; касније је био судија у Подгорици (*Сѝоменица...*, 192).

43 Стеван А. Поповић (Ресан, 1884); школске 1900/1901. учио IV разред гимназије у Скопљу; школске 1901/1902–1903/1904. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сѝоменица...*, 249).

44 Ђорђе К. Војводић (Радомир, Улцињ, 10. VIII 1883); школске 1902/1903–1904/1905. учио V и VI разред гимназије у Солуну (*Сѝоменица...*, 189).

45 АСАНУ, 15050/II/42, 42–а и 45.

Два преостала рада у овој години су: *Божих и Нова година* Михаила Ђорђевића,⁴⁶ ученика VII разреда гимназије, написаног у Солуну (без датума), на седам страница и обележеног бројем 1, у 1904. години, и само оцена рада Јосифа Михаиловића⁴⁷ *Народне женске ђесме из Тресонча*, који овде недостаје, а обележен је бројем 21, у 1904. години. Оцену је написао Тома Смиљанић,⁴⁸ ученик VI разреда (Солун, 12. III 1905).⁴⁹

У овој заоставштини највише радова, који су настали у Солунској гимназији, има из 1905. године.⁵⁰ Те године најплоднији је био са три рада Глигорије Томић,⁵¹ ученик VI разреда гимназије. Он је написао радове: *Свадба у Крушеву*, на дванаест страница; иако недостаје датум, рукопис је обележен бројем 1, у 1905; *Ђурђев-дан у Крушеву*, на шест страница – исто без датума, али је заведен под бројем 4; *Неколико женских народних ђесама (из Крушева)*, рад који овде недостаје али је носио број 22, у 1905. години.⁵² За први и трећи рад оцене је дао Тома Смиљанић, а за други Јосиф Михаиловић.

Драгиша Боричић,⁵³ ученик III разреда гимназије, написао је рад *Крвни умир (народни обичаји у Беранској нахији)*, на 6 страница, у Солуну, 6. новембра 1905, који је био заведен као број 2. Оцену рада дао је Ристо В. Јојић,⁵⁴ ученик V разреда гимназије.⁵⁵

И у овој години Тома Смиљанић је написао рад – причу *Бајка*, која је била заведена под бројем 7.⁵⁶

46 Михајло Ђ. Ђорђевић (Нови Пазар, 20. III 1885); школске 1897/1898. учио I разред гимназије у Скопљу; школске 1898/1899. учио II разред у Врању; школске 1899/1900–1903/1904. учио III–VII разред у Солуну; касније директор гимназије у Панчеву (*Сјоменица...*, 202).

47 Јосиф М. Михајловић (Тресонче, Горњи Дебар, 25. III 1887); школске 1899/1900–1900/1901. учио I–II разред гимназије у Скопљу; школске 1901/1902–1905/1906. учио III–VII разред у Солуну; касније инжењер и председник општине у Скопљу (*Сјоменица...*, 228). У рукопису се потписао као *Михаиловић*.

48 Тома С. Смиљанић (Тресонче, 30. V 1888); школске 1903/1904–1905/1906. учио V–VII разред гимназије у Солуну; суплент у Скопљу од 27. IX 1921; професор од 8. III 1922. до 4. XI 1925, када је премештен у Женску гимназију у Скопљу; касније народни посланик (*Сјоменица...*, 156 и 257).

49 АСАНУ, 15050/II/40 и 46.

50 Исто, 47–55.

51 Глигорије Т. Том(ов)ић (Крушево, 1886); школске 1899/1900–1905/1906. учио I–VII разред гимназије у Солуну; касније инжењер и предузимач у Скопљу (*Сјоменица...*, 266). У рукопису се увек потписивао као *Томић*.

52 АСАНУ, 15050/II/47, 49 и 54.

53 Драгиша Н. Боричић (Драгосава, код Берана, 18. IV 1889); школске 1904/1905–1908/1909. учио II–VI разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910. учио VII разред гимназије у Скопљу; професор гимназије у Скопљу од 18. IX 1928. до 10. IX 1930, када је премештен за директора гимназије у Пријеполу; касније песник, приповедач, есејист и књижевни критичар (*Сјоменица...*, 163 и 186).

54 Ристо В. Јојић (Будимље, код Берана, 6. X 1886); школске 1902/1903–1904/1905. учио II–IV разред гимназије у Скопљу; школске 1905/1906–1907/1908. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 213).

55 АСАНУ, 15050/II/48 и 48–а.

56 Исто, 15050/II–51.

Риста Спасић,⁵⁷ ученик VI разреда гимназије, имао је два рада: *Осџа-
шак народне традиције о Марку Краљевићу у моме селу Тојолчану* (Со-
лун, 19. XII 1904), на осам страница, заведен под бројем 10, у 1905.
и *Што је речено, што ће бити (џрича из џрилејске околине)*, такође на
шест страница, али без датума и са бројем 26, у истој години. Само
први рад има оцену, нешто раније поменутог, Глигорија Томића (Со-
лун, 30. I 1905).⁵⁸

Рад *Триен сјасен*, на четири странице, Андреја П. Стојановића,⁵⁹ уче-
ника VI разреда гимназије (Солун, 18. XI 1906), забележен је бро-
јем 21, у 1905. години. Две оцене написали су ученици VI разреда:
Милан С. Минић⁶⁰ и Цветко Ђорђевић,⁶¹ у Солуну, 28, односно 30.
XI 1906, а трећу, Риста Јовановић,⁶² ученик V разреда (Солун, 2. XII
1906).⁶³

О народним песмама из Криве, у Маћедонији, писао је Ђорђе Јова-
новић,⁶⁴ ученик VI разреда, али, иако је рад означен бројем 5, овде
није сачуван већ само три оцене о њему: Ђорђа Јанчића,⁶⁵ учени-
ка VI разреда гимназије (Солун, 15. X 1905), Антонија Ј. Гоцевића,⁶⁶
ученика VII разреда (Солун, 16. X 1905) и Симе Павића,⁶⁷ матуранта
(Солун, 5. XI 1905). Ту је и оцена Антонија Ј. Гоцевића, од 6. XI 1905,
која је остала незаведена јер нема броја на полеђини последњег ли-
ста, а односи се на други рукопис Ђорђа Јовановића, чији се наслов
не наводи, али се из садржаја види да су у питању народне песме са-
купљене у том крају, међу којима се помињу и поскочице.⁶⁸

57 Риста С. Спасић (Тополчане, 30. VI 1884); школске 1903/1904–1905/1906.
учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 258).

58 АСАНУ, 15050/II/52 и 55.

59 Андреја П. Стојановић (Боровац, Охрид, 4. VII 1889); школске 1905/1906–
1907/1908. учио V–VII разред гимназије у Солуну; касније лекар у Скопљу
(*Сјоменица...*, 262).

60 Милан С. Минић (Пријеполје, 21. III 1889); школске 1905/1906–1907/1908.
учио V–VII разред гимназије у Солуну; касније инжењер у Београду (*Сјомени-
ца...*, 227).

61 Цветко К. Ђорђевић (Тресонче, код Дебра, 24. II 1888); школске 1900/1901–
1904/1905. учио I–IV разред гимназије у Скопљу; школске 1905/1906–
1907/1908. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 203).

62 Риста Ј. Јовановић (Дојран, 10. II 1888); школске 1902/1903–1908/1909. учио
I–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 212).

63 АСАНУ, 15050/II/53 и 53/а–в.

64 Ђорђе Ј. Јовановић (Крива, Јенице–Вардар, 26. IV 1887); школске 1900/1901–
1906/1907. учио I–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 211).

65 Ђорђе М. Јанч(ев)ић (Воден, 10. III 1887); школске 1901/1902–1906/1907.
учио II–VII разред гимназије у Солуну; касније инжењер (*Сјоменица...*, 209).

66 Антоније Ј. Гоцевић (Воден, 12. VIII 1887); школске 1900/1901–1905/1906.
учио II–VII разред гимназије у Солуну; касније председник суда у Приштини
(*Сјоменица...*, 193).

67 Симеун–Сима Б. Павић (Босанска Дубица, 23. X 1888); школске 1900/1901–
1905/1906. учио II–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 237).

68 АСАНУ, 15050/II/50/а–г.

Из Солунске гимназије до нас су дошла само четири рукописа која носе ознаке 1906. године, од којих, нажалост, три недостају, а постоје само њихове оцене.⁶⁹

Ђорђе Јовановић био је врло вредан сакупљач народних песама и обичаја из Криве, и то не само у једној години. Тако је и те, 1906, припремио два рада: први под насловом *Крашак ојис свадбе у Криви (Маћедонија, солунски вилајет, јенице–вардарска каза)*, који је био написан на дванаест страница, у Солуну, 12. априла 1906. и означен бројем 2. Тај рад је добио оцену Антонија Ј. Гоцевића, ученика VII разреда гимназије (Солун, 7. V 1906). Други рад, који недостаје, садржао је сакупљене *Народне њесме из Криве (околина Солунска)*; има само оцену Недељка Симоновића, ученика VII разреда гимназије (Солун, 18. XI 1906) и заведен је под бројем 2, у 1906. години.⁷⁰

Радови Андреја Стојановића и Ристе Јовановића овде недостају, али имају сачуване оцене. Стојановић је написао рад *Народне њесме у охридском Дримколу*, који је обележен као број 1, у 1906, са две оцене, два земљака и два вршњака: Владимира Петровића,⁷¹ ученика V разреда гимназије (Солун, 18. XI 1906) и Николе Крстића,⁷² такође ученика V разреда (Солун, 3. XII 1906). Рад Ристе Јовановића о народним песмама из Дојрана има оцену Глигорија Тасића,⁷³ која је потписана али недостају место и датум, а година 1906. је накнадно дописана.

Из периода постојања Ђачке литерарне дружине „Дојчин“ у Скопљу, од 1909. до 1912. године, у заоставштини Милоша Ивковића сачувано је само четири рада, од којих је један без оцене, али и по две оцене за два рада који недостају.⁷⁴

У 1909. години, под бројем 3, обележен је рад Марка М. Милосављевића,⁷⁵ ученика VI разреда гимназије, под насловом *Српске народне женске њјесме из Нововарошке околине (забележио од своје бабе)*, на три исписане странице (Скопље, 22. XI 1909). Ту су и две оцене ученика

69 Исто, 15050/II–56–59.

70 Исто, 15050/II–57, 57–а и 58.

71 Владимир С. Петровић (Лабуниште, Охрид, 23. XII 1891); школске 1906/1907–1908/1909. учио V–VII разред гимназије у Солуну (*Сјоменица...*, 240).

72 Никола А. Крстић (Лабуниште, Охрид, 15. XI 1891); школске 1906/1907–1908/1909. учио V–VII разред гимназије у Солуну; касније лекар (*Сјоменица...*, 220).

73 Глигорије Д. Тасић (Дојран, 26. X 1889); школске 1901/1902–1907/1908. учио I–VII разред гимназије у Солуну; био упућен у цариградску идадију; у Скопској ђачкој чети био до краја 1914; погинуо у одбрани Београда 1915. (*Сјоменица...*, 263 и 435).

74 АСАНУ, 15050/II/60–65.

75 Марко М. Милосављевић (Нова Варош, 5. IX 1891); школске 1907/1908. учио IV разред гимназије у Скопљу; школске 1908/1909. учио V разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910–1911/1912. учио VI–VIII разред гимназије у Скопљу; умро као дипломирани правник 1919. (*Сјоменица...*, 227).

истог разреда: Светозара Н. Недића⁷⁶ (Скопље, 28. XI 1909) и Михаила С. Станића⁷⁷ (Скопље, 27. XI 1909).

Станић је у следећој години, као ученик VII разреда, забележио четири песме, под насловом *Српске народне женске њесме*, из села Оклаца (Митровачка околина), 15. VIII 1910. Рад је обележен бројем 12, у 1910/1911. години. Оцене су написали Гавро А. Цемовић,⁷⁸ ученик VI разреда гимназије (Скопље, 12. III 1911) и Тодор Поповић,⁷⁹ ученик V разреда (на раду нема датума).

Недостаје и рад Тодора Арсића,⁸⁰ ученика VI разреда, чији је наслов *Народна њесма „Момчило војвода“*. Сачуване су две оцене, обележене бројем 14: Велимира Ставрића,⁸¹ ученика VII разреда (Скопље, 16. IV 1911) и Томе Николића,⁸² ученика V разреда (Скопље, 16. IV 1911).

Слободан Марић,⁸³ ученик VI разреда, забележио је српске народне женске песме у селу Сељанима, али на рукопису од 5 страница, нема уписаних ни места, ни датума, док је рад обележен бројем 1, у 1911/1912. години. Рад је без оцене.

Никола В. Дабетих,⁸⁴ ученик VI разреда гимназије записао је народну песму *Смрћ Мајлић-беја Реџеџаџића* (Скопље, 1. XII 1911), која носи број 5, док су за њу оцене написали ученици истог разреда:

76 Светозар Н. Недић (Пешац, Беране, 22. IV 1893); школске 1904/1905–1907/1908. учио I–IV разред гимназије у Скопљу; школске 1908/1909. учио V разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910–1911/1912. учио VI–VIII разред гимназије у Скопљу; касније адвокат у Новом Пазару (*Сјоменица...*, 232).

77 Михаило С. Станић (Нови Пазар, 5. XI 1892); школске 1904/1905–1907/1908. учио I–IV разред гимназије у Скопљу; школске 1908/1909. учио V разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910–1911/1912. учио VI–VIII разред гимназије у Скопљу (*Сјоменица...*, 260).

78 Гавро А. Цемовић (Буче, код Берана, 14. II 1894); школске 1905/1906–1908/1909. учио I–IV разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910–1911/1912. учио V–VII разред гимназије у Скопљу; касније инжењер и шеф секције на Цетињу (*Сјоменица...*, 272).

79 Тодор А. Поповић (Нови Пазар, 5. X 1893); школске 1907/1908–1913/1914. учио II–VIII разред гимназије у Скопљу (*Сјоменица...*, 249).

80 Тодор А. Арсић (Тетово, 13. II 1892); школске 1907/1908–1911/1912. учио III–VI разред гимназије у Скопљу (*Сјоменица...*, 179).

81 Велимир Ђ. Ставрић (Скопље, 31. X 1894); школске 1908/1909. учио V разред гимназије у Солуну; школске 1909/1910–1911/1912. учио VI–VIII разред гимназије у Скопљу; касније инжењер у Скопљу (*Сјоменица...*, 259).

82 Тома И. Николић (Тетово, 6. X 1894); школске 1907/1908–1913/1914. учио II–VIII разред гимназије у Скопљу (*Сјоменица...*, 235).

83 Слободан В. Марић (Нова Варош, 6. XII 1894); школске 1910/1911–1913/1914. учио V–VIII разред гимназије у Скопљу; као ђак–наредник из Скопске ђачке чете погинуо је на Валандову 25. марта 1915. у сукобу са Бугарима (*Сјоменица...*, 224 и 433).

84 Никола В. Дабетих (Будимље, Беранска каза, 1891); школске 1907/1908–1913/1914. учио III–VIII разред гимназије у Скопљу; касније аграрни судија у Пећи (*Сјоменица...*, 193).

Слободан Марић (Скопље, 7. I 1912) и Љубомир М. Цемовић⁸⁵ (Скопље, 20. XII 1911).

У овој грађи, последње сачуване су две оцене рада Ђорђа Ђурчиновића,⁸⁶ ученика V разреда гимназије о српским народним песмама из Дримкола. Оцене су написали: Љубомир Марковић,⁸⁷ ученик VI разреда (Скопље, 5. V 1912) и Драгутин Н. Анастасијевић,⁸⁸ ученик V разреда (Скопље, 6. V 1912). Рад је заведен под бројем 9, у 1911/1912. години.

Милош Ивковић је дипломирао српску и словенску филологију у Београду. Дуго година био је професор српског језика и књижевности у гимназијама у Београду и Скопљу. Његов развијени смисао за лингвистичка истраживања, са обрадом и акцентовањем пронађеног материјала, сакупљање и проучавање етнографске грађе, најбоље се огледају кроз садржај његове заоставштине. И ови радови Ђачке литерарне дружине „Дојчин“, послужили су му у те сврхе.

У овом раду навели смо све сачуване рукописе – оригиналне радове и критике–оцене радова ученика, Срба из разних српских покрајина, са територије Отоманске Империје, који су похађали српске гимназије у Солуну и Скопљу, у периоду од 1903. до 1912. године. Радови, који су сачувани, настали су у Солунској гимназији у периоду од 1903. до 1906, и у Скопској гимназији, од 1909. до 1912. године. Сачувано је двадесет оригиналних радова, шест је без оцене, док остали имају једну до три оцене; оцена–критика има и десет радова који недостају; укупно има тридесет шест оцена. У писању овде сачуваних радова и њихових оцена учествовало је четрдесет шест ученика, што је мањи део у односу на укупан број радова које су ученици састављали. То се може закључити на основу бројева који су уписивани на полеђини последње странице, како радова, тако и оцена, а означавали су бројеве под којима су, по годинама, били завођени у архиви Ђачке дружине „Дојчин“.

Ивковић је дошао у Скопље у тренутку када су већ били завршени балкански ратови, а пред почетак Првог светског рата. У том периоду, активности Ђачке дружине „Дојчин“ замрле су, да би поново биле обновљене у 1919, али је Ивковић тада напустио Скопску гимназију. Радове, које је затекао по доласку у Скопље, у новембру 1913, или бар један њихов део, узео је са собом и они су тако били сачувани у његовој заоставштини.

Ученици су били из разних крајева Македоније и Старе Србије, али и из других крајева, са територија где су Срби живели. Према овим

85 Љубомир М. Цемовић (Буче, код Берана, 14. VIII 1894); школске 1907/1908–1909/1910. учио II–IV разред гимназије у Солуну; школске 1910/1911–1913/1914. учио V–VIII разред гимназије у Скопљу (*Споменница...*, 272).

86 Ђорђе Ђ. Ђурчиновић (Јабланица, Дримкол, 28. I 1895); школске 1911/1912–1914/1915. учио V–VIII разред гимназије у Скопљу (*Споменница...*, 204).

87 Љубомир М. Марковић (Подгорац, Охрид, 21. XI 1895); школске 1910/1911–1913/1914. учио V–VIII разред гимназије у Скопљу; касније шумарски инжењер и саветник у Вардарској бановини (*Споменница...*, 225).

88 Драгутин Н. Анастасијевић (Шабац, 13. IV 1896); школске 1911/1912–1914/1915. учио V–VIII разред гимназије у Скопљу; касније лекар у Скопљу (*Споменница...*, 177).

радовима, из Тетова је било пет ученика; из Тресонче, код Дебра – три; из Дојрана, такође, три; из неколико села Беранске казе – шест; по двојица су били из Водена, Гњилана и Нове Вароши; из Дримкола – горњег (охридског): Боровца, Подгорца и Лабуништа, а из доњег (дебарског): Јабланице. По један ђак био је из: Тополчана, Лазаропоља, Крушева, Куфалова, Криве (Јенице–Вардар), Ресна, Скопља, Пећи, Косовске Митровице, Радомира (Улцињ), Дробњака, Пријепоља, Босанске Дубице и Шапца. Најстарији, Антоније Танасковић, био је рођен 1881. у Куфалову, а најмлађи, Љубомир Марковић, 1895. у Подгорцу, код Охрида.

Иако су ученици били веома млади, по задатку професора српског језика и књижевности, приступали су веома озбиљно и одговорно израдама било задатих или изабраних тема. Оне су се односиле на описивање српске народне традиције, песама, игара, приповедака и умотворина, народних обичаја на територијама са којих су ученици долазили, одакле су потицали, живели, слушали казивања старијих и то записивали и преносили у својим радовима, на састанцима ове дружине „Дојчин“, како у Солуну, тако касније и у Скопљу.

Изабрали смо два ђачка рада, и две оцене радова, како бисмо на овим примерима показали начин њиховог писања. Оценом радова сагледавао се квалитет садржаја, начин писања, правилно коришћење правописа и указивало на погрешке. Те оцене требало је да буду праве мале рецензије које су служиле као препоруке за објављивање радова у њиховом књижевном подлистку, који је једно време излазио и био саставни део делатности ове литерарне дружине.

Ученик Солунске гимназије, Риста Спасић, из села Тополчана, код Прилепа, рођен 1884, учио је пети до седми разред (1903–1906). У 1905. написао је рад *Остџаџак народне џрадиције о Марку Краљевићу у моме селу Тојолчану*, у коме износи занимљиве податке о називима локалитета у свом крају, који су сви били везани за име ове легендарне личности српске историје и народне поезије.

*Остџаџак народне џрадиције о Краљевићу Марку
у моме селу Тојолчану*

Нема џоџа села у Прилејској кази, џде се не би мојло нађи какво месџо, у коме је Краљевић Марко са својим „Крилаџим Шарџем“ живео, и у коме се налази како⁸⁹ остџаџак, који џодсеђа Српски народ у овим крајевима Мађедоније, на њејовој славној и чувеној јунака Краљ. [евића] Марка. Нема џоџа Србина у овим џределима, који џи не би знао џричаџи о њејовом јунаџиџву. Па како се и село Тојолчане налази у Прилеј.[ској] кази, морала је и у њему остџаџи каква народна џрадиција о овоме великом Српском виџезу.

Село Тојолчани, као џџо казасмо, налази се у Прилеј.[ској] кази, и далеко је од Прилеја џри, а од Биџоља џеџ сахаџи. Оно лежи на џодножју једној џовеђеј брежуљка, који се овде зове „Дуџен – Камен“; и џреко која води џуџ Биџољ–Прилеј. Ово је име брежуљак добио џо једној сџени, која је с краја на крај џробушена, и која

се нахођи северо-источно од овој села, а на самом врху шој брестуља. Од села до ове сћене има више од шола сахаша. За ову се сћену прича да је пробудио Краљ.[евић] Марко у намери да његов „Злашокрили – Соко(л)“, како га овде народ зове, сћанује. Мало шогађе од ове сћене нахођи се друа, у којој се налази велика шећина („Пешиера“), где је Марко са својим „Крилашим – Шарцем“ обилавао. У овој шећини постоји један сћуб од саме сћене, који (сћуб)⁹⁰ је висок скоро један метар; а прилично је дебело. Вели се да је Кр.[аљевић] Марко за њ свој „Шарца“ везивао каквим великим „синциром“ (ланац). А шо се мисли шо шоме, што се на овом сћубу, и дан данас, јасно моју видећи урезотине, где је обично „синцир“ био привезиван. Око овој сћуба у шећини на самом камену постоје неке отреботине, управо жљедови, за које се вели да је „Злашокрили – Соко(л)“ начинио својим канцама, неком приликом када је хтео одрешити „Шарца“ да би га сћасо од неких Араја. По причању овдашњег народа, овај је соко био писмоноша Кр.[аљевића] Марка. За њ се вели да је писма носио под својим „злашним крилима“; и да је био много бржи од отровитше муње.

Између „Дуен – Камена“ и „Пешиере“ налази се једна омања сћена, која је од природе шоко издубљена, да шошоно налечи на фуруну; га се збој шоја и зове „Маркова – фурна“. У њој је, како народ прича, Марко пекао хлеб. Недалеко од ове „Маркове – фуране“ а одмах испред „Пешиере“ нахођи се она сћена са шовећом, шошово равном, шоврином, шо којој се налазе велика издубљења у облику чаша. Овак[в] их чаша има преко десет. И шо њима је ова сћена добила име „Чашки“. За ова се издубљења прича да [их] је Марко својим буздованом начинио, једном када се наљушио на свој „Шарца“ га је ударао шо сћени да би га љушина мимошла. Она су прилично дубока, ше вода, која се приликом кише накупи, не може сва испарити; га збој шоја у њима⁹¹ се увек вода налази, га и онда, када је у овом крају највећа суша. За ова се издубљења мисли да су Кр.[аљевићу] Марку служила као корити, где је своја „Шарца“ шојио. Још се, шоред свега овога, на овом „Дуен – Камену“ нахођи једна прилично висока друа сћена, на којој се нахође, шоред удубљења у облику коњској койиша, и удубљења у облику коњске сћоје. Само и једна и друа су много веће, нешо што су обична удубљења од сћоје и койиша. Па се за њих вели, збој шоја што су нешородне величине, да су шо „сћајалке“ (сћоје) Кр.[аљевића] Марка и койиша „Крилатиот – Шарца“. А зову се „Маркове – сћајалке“. По њима је и сћена, на којој се налазе, назваша „Маркова – сћајалка“. Са ове сћене, вели се, да је Кр.[аљевић] Марко са својим „Шарцем“ једном приликом скочио на „Скару – Бучинску“; што ћемо одмах видећи збој чега је скочио. (Разуме се како народ овде прича.) „Скара – Бучинска“, шо је отромна велика клисура близу села Бучина, која се налази на самој међи Бишољске и Прилејске казе. Ово село сћада у Бишољској кази, а нахођи се северно од Тојолчана на даљину од 4 сахаша. „Скара – Бучинска“ лешо се види са „Дуен – Камена“; га се вели, да је „Злашокрили – Соко(л)“ одавде шосмашрао шуш, који води овом сћраховишом клисуром, у намери да би каквом шушнику пришекао у шомоћ, који би, овуда шролазећи, био у ошасности.

90 Реч у загради убачена је накнадно изнад реда.

91 Две последње речи биле су написане заједно, па су раздвојене цртом.

Прича се како је Кр.[аљевић] Марко једном био позвао „Ђурђу – Самовилу“, своју посесџриму, да му дође у посесју. Па се вели да је ова морала проћи овом клисуром, јер је шуда пућ водио. Овом приликом, прича се, да је на њу наиша „Ђемо – Брђанин“; и да је ова, наштавши се у ошасности, писнула колико је год мола: „Кај си, браће Кр.[аљевићу] Марко, твоја посесџрима од Ђема затина (пошбе)“. Чим је ово дознао Кр.[аљевић] Марко од своја сокола, одмах је са својим „Шарцем“, да би је („самовилу“) сјасао, скочио на „Скару – Бучинску“.

Сва се ова досада споменућа месџа, као што видесмо, налазе на самом врху споменућој брежуљка једно поред друћоја. Северно од свџа шоја у једном шошоку, а испод једној великој дуба, находи се један кладенац, како се овде зове, „Недељска – Вода“. Овај је кладенац чувен са својом лековишом водом. Име „Недељска – Вода“ је добио, ваљда по шоме, што се само недељом, и шо пре изласка сунца, на њ иде ради зашћања воде; а друћим даном не.

Овај је кладенац, као што већ казасмо, чувен са лековишошћу својом од свакојаких болести у целој Прилејској кази. На ову су воду долазили чак из најудаљенијих крајева ове казе људи, који су боловали од разних болести, с надом, да ће, пошто се наију и умие⁹² њоме, оздравити. А после шоја као „нишан“ (зан) са своје сџране привезивали су на транама споменућој дуба сџаре сребрне новце, који сада немају никак[в]е вредности. Ове су новце, вели се, привезивали за шо што су веровали да ову воду чувају некакве самовиле; џа, како се прича, болесници су, остављајући новце на дубу, давали овим самовилама за воду, од које ће се наићи и умити. Прича се и шо, да је Кр.[аљевић] Марко по воде само из овој кладенца, а ни из која друћоја; и да је леши често пућа поред њџа седео са својом посесџримом „Ђурђом – Самовилом“, у хладу испод овој дуба. По причању, овај је дуб био лешињиковац, или како народ овде каже „лешина – кућа“ Кр.[аљевића] Марка. Дуб се данас смџра као свџиња; и не сме се ништа од њџа одсећи. А највише се скренуло џажњу овдашњем народу према њему шо, што је једном један дечко од 19 година случајно, џењући се на њџа, џао и сломио десну руку, која му се од онда и осушила. И од шадга се овај дуб држи за највећу свџињу у овоме селу. Сваки се хришћанин у овој околини њџа боји као живе ваџре. Шџа више џа се и Турци, који знају шџа се о њему прича, боје. Чак се не смеју ни новци дираити, који се на њему привезују. Те шџако су тране, које се моћу са земље дохваити, јер се не сме на њџа џењати, окићене неушребљивим новцем.

Преслава (ошџа слава сеоска) села Тошолчана је Сјасов-дан (Св. Сјас), коме је свецу и храм овој села посвећен; и који – џразник, џада у мају месецу, када је, ако се може рећи, најлеши годишње доба. Јер се онда цела џрирода буди из дућошрајној зимнеј сна. На овај дан долазе у шосте рођаци и џријашџи, овдашњих сељана, из свију околних крајева. То је шџако сада од пре 18 година овамо, а до пре седамнаестџ и осамнаестџ год.[ина] није шџако било. До пре шоја времена на овај је дан долазила, поред рођака и џријашџа, маса нешознаника, који су боловали од разноврсних болести само ради шохођења „Душен – Камен[а]“, за који се шџакође, као и за „Недељску – воду“, веровало да је лековиш. А шџа се лековишосџ њџова сасшожала у шоме, да кад болесник прође кроз њџа

пошљаје здрав; па ма од какве болести боловао. Па се вели, да су болесници долазили ради „провирања“ (провлачење) кроз камен; јер су били убеђени да ће оздравити, само ако се провуку кроз њега. Ово се „провирање“ вршило само на Сјасов-дан; а другим даном не. Али, како је ово село до пре 18 година овај празник прослављало по недељу дана, што је и „провирање“ трајало целе те недеље. Што је све, разуме се, ишло на рачун ових сељана.

Како се прича, похођење је ово на „Дуиен – Камен“ бивало свечано; и ошочињало је овако: У јутру рано на Сјасов-дан, пошто „клејало“ (м. [есџо] звона) оласи да служба божја ошочиње, сви сељани са својим пошима иду у цркву на божју службу. После службе сви скупа, с њима заједно и свештеник, полазе на „Дуиен – Камен“ са великим весељем и радошћу; певајући уз њих разне црквене песме. Као: шропар Св. Сјаса: „Вознесолсја јеси Христје Боже наш“ и грује световне песме. И тако би стили на поменуто место, које је далеко од села пола сахаша, и више. Пошто тамо дођу, пре свега свештеник „крсти“ (освети) воду на овом камену, и онда се болесници стану „провирају“ кроз камен, а остали за ово време, пошто се одморе, певају ш. зв. „Краљевски песни“. Као: „Краљевић Марко и риба од Охрида“; „Краљевић Марко и Муса Кесеџија“; „Кр.[аљевић] Марко и Ђемо – Брђанин“; „Кр.[аљевић] Марко и Црна Арајина“; и ш. г., и разне грује песме, које се у овим крајевима у велико и данас певају. И то највише о „Крсном – имену“, о каквој прослави било посебној било оштој. Еле, тако певајући овде остају до подне. У подне се, такође сви заједно певајући њим, враћају у село. Пошто дођу у село, стану сви тако скупа на „Средсело“ (у сред села) и ту поново свештеник „крсти“ воду. После освећења воде разилазе се; и сваки иде своје домаћину на ручак. Пошто ручају поново се скупе на „Средсело“ где се веселе до заласка сунчева. И то је тако трајало, како кажу, читаву недељу дана. Као што видесмо, ова је церемонија личила на данашње „Крсноноше“.

Овај је обичај био од велике штеће по ово село. Сељани су то увиђали, али га нису моли покварили никако, до да се овај камен сломи, а што није нико смео учинити; те је тако трајао до пре 18 година. Те године нашао се је један сељанин, по имену Сшојан Шишковић, који је са неколико својих другова без сеоске дозволе сломио овај камен. Када су сељани то дознали, захвалили су му на његову смелости, што се је усудио да то учини; а да не би била каква нејрилика око тога, ови су одмах оласили да су Турци камен сломили, да би тиме покварили овај сеоски обичај, који им се није допадао. Те су на тај начин сељани доскочили својој великој штећи. Од тада се [је]⁹³ овај обичај укинуо. Сада се Сјасов-дан, место недељу дана, како се је по старом обичају прослављао, прославља само један дан. То је тако остало све до данас. Али пошто се је овај стари обичај покварио, одмах се је у овоме селу појавила ужасна болест ш. зв. „Грло“ (у грлу се је развијала), од које су људи, пошто их неколико дана држи, падали као од припадљиве болести, и одмах свршавали са својим животом. За ову се болест вели у народу да је послала „Бурђа – Самовила“ да би осветила штећу свога побрашма Кр.[аљевића] Марка, што су му ови, сломив[ши] камен, учинили. А за припадљиву болест, која се је поред „Грла“ јављала вели [народ] да

93 Реч је убачена накнадно изнад реда.

је Кр.[аљевић] Марко својим буздованом ударио на људе, ња су они, не мојући му издржати, одмах њадали мршви. А што је више у очи овоме селу њало, то је, што је сва њородица Сѡјанова од ње болести њомр-ла. Те је ѡако све ово учинило да се име Краљевића Марка у овоме крају Маћедоније не заборави „док је сунца и док је месеца“.

19. декембра, 1904.

Солун.

Риста Сѡасић,

уч. VI-ој раз.[реда] ѡмназије.⁹⁴

Међу радовима, сачуваним у овој збирци, најстарији је из Солунске гимназије, са датумом: 15. март 1903, заведен под бројем 3, а написао га је ученик четвртог разреда Гимназије, Недељко С. Симоновић. Он је био рођен у Пећи, 1883, а у Солуну је учио свих седам разреда гимназије, од 1899. до 1907. године.⁹⁵ Рад је написао као ученик четвртог разреда гимназије, у својој двадесетој години. У њему је доста опширно али и детаљно, описао обичаје везане за прославу крсне славе међу Србима, како је о њима слушао од старијих, а и сâм доживео. Овај занимљив рад доносимо у целини.

Како се слави слава у ѡећској околини

Без сумње сваки ће Србин желећи да чује што тог о обичајима разних народа а највише о обичајима своја народа у разним крајевима. Тоја ради ослањајући се на ово што сам сѡоменуо, изнећу⁹⁶ у неколико како се слави слава у ѡећској околини, ѡошто је ѡо један од најважнијих срѡских обичаја и која сви Срби ѡравославне вере без разлике славе, ма да је у неким срѡским крајевима⁹⁷ у неколико измењен.

Слава се у ѡећској околини⁹⁸ слави ѡри дана, и ѡо не⁹⁹ слави се ѡодједнако, ѡ. ј. нису исти обичаји за време славе код оних Срба који су у ѡојсредној близини с Арнауѡима, као код оних који су ѡошћуно издвојени од њих.

Слава се у овоме крају зове: Свети, крсно име и светиоја. Највише се славе: Св. Никола, Св. Јован, Аранћеловдан и Миѡровдан.

Кад би ко заиѡао Србина из овој краја заиѡо слави славу, он би одговорио да слави славу заиѡо, што му онај светиац, која он слави, чува сву кућу, ѡ. ј. сву чељад, сѡоку и ѡ. г. Неки би ѡак на ово ѡиѡање одговорио да се слави слава заиѡо што су се наши сѡари ѡокрѡтили ѡада. Али ово друћо ѡовори се само у неким крајевима и ѡо врло рећко.

Постѡји ѡредање заиѡо сваки мора окусиѡи ѡо мало вина кад се колач реже. О ѡоме овако¹⁰⁰ ѡричају: „У сѡаро време цела је ова земља

94 АСАНУ, 15050/II–52.

95 Сѡоменица..., 256.

96 Било је написано изнеѡћу, па је ѡ прецртано.

97 Последње две речи имају обрнути след у рукопису, али им је бројевима 1 и 2 изнад речи, редослед промењен.

98 Прво је било написано нахији, та реч је прецртана.

99 Написано у различним, па је прецртано.

100 Било је написано се, али је прецртано.

била наша. Каг је био цар Душан, раџио је један љуџи с урумским царем. Душан ја освоји, ја му о[г]сече љаву. Тај је цар био велики душманнин, да би му се Душан наситио¹⁰¹ чак му љаву сџавио да се вари. Каг се љава сварила исџао је џорњи каџак,¹⁰² ја је џај каџак дао златџару да ја џозлаџи. Каџак је био џоџов баџ каг му је Светиџи сџиџао. Каг су ломили колач заџоведо је слуџи да му најџуни каџак с вином и с њим су сви џили вино и џај адеџи¹⁰³ да џиџемо вино каг се ломи колач осџао ни је од џоџа џара¹⁰⁴. Али ово џредање џосџоџи ког Срба коџи су одвоџени од Арнауџа, док је ког оних коџи су у близџни Арнауџа¹⁰⁵ иџчезло.

О џрослави овоџа дана домаџин се џочне џриџремаџи месец дана џре славе. Сваки издоџи из своџа џора џо једно џовече, коџе ће заклаџи за славу. На неколико дана џре славе набави џреко 80 ока¹⁰⁶ ракиџе и 20–30 ока вина. Дакле набавио је оно џџо је најџоџребниџе. Саг му јоџ осџаје да набави кафе, шеџера, џиринча и друџе сџџниџе сџвари, коџе ће набавиџи на дан два џре славе.

Уочи славе насџаје џоџџуно џриџремање. Намешџа се соба за џосџе, метџе се двориџџе,¹⁰⁷ коџе се џовече (ако је ко боџаџи џоред џовечџа коџе јоџ или каквоџ веџра или каквоџ овна), меси се колач, коџи је уреџен различџним џарама коџе и различџџо значе. Из јуџџра иде домаџица ког џојединих своџих џознаница и џозивље их на славу, коџе обично долазе џо џодне и џомаџу домаџици у џословима џреко славе.

У аџшам¹⁰⁸ џосџавља се у соби дуџачка џрџеза, за коџом може се сџи око 40 дуџа. На њоџ џосџаве 2–3 хлеба, ракиџе и једну воџџаницу. У ово исџо доба џочну долазџи џосџи из даџљих села, а џо су махом џриџаџеџи, џознаници и џ. г. Ови се џосџи џричекују на овај начин. Одмах чим се сџази џосџи излази један од укуџана на сусретџи. Госџи онда каџе: „Добро вече!“ На џџо добиџа одџовор: „Добро џи Боџ да и добро доџао!“ Госџи одџовара: „Боље ве нашао и среџна ви слава!“ Укуџанин одџовара: „Да си жив и здрав!“ Ако је џосџи млаџи од џоџ укуџанина коџи му је изаџао на сусретџи, онда се месџо овоџ друџоџ обично одџовара: „Жив био и среџу имао!“ Каг џосџи улази у собу дива све ово џџо сам џоре сџоменуо.

Но ако су џосџи мешовиџи – џуди и жене, онда од укуџана излазе на сусретџи неки човек и нека¹⁰⁹ жена, коџи се џоздрављају на џоменуџи начин. Меџу овак[в]им џосџима има и џаџких коџи не долазе у вече, не џо суџџа дан¹¹⁰ џред ручак.

101 „Наситити у овом смислу значи осветити се“ [Симоновиџева напомена].

102 „Капак = лубања“ [Симоновиџева напомена].

103 „Адет = обичај“ [Симоновиџева напомена].

104 „Од тога тара“ = од тога доба [Симоновиџева напомена].

105 Написано Арнауџима, па преправљено.

106 Мера за тежину – 1280 грама.

107 Прво је било написано авџија, али је прецртано.

108 Први део вечери, непосредно после заласка сунца.

109 Реч је убачена накнадно изнад реда.

110 Написано ујуџџу, па прецртано.

Пре неџо шџо су џочели долазити џосџи из даљих села, један од укућана, обично најмлађи, зађе џо селу од куће до куће, џе џозивље суседе. Пред сваком кућом џозове џо имену домаћина џе куће, на шџа добија одговор: „Чујемо!“ Кад уђе у кућу каже: „Добро вече“, и џошџо џоседи неколико минуџа, онда устџане, џрекрсти се и каже: „Зайоведајџе довече, шџо бидне донео Боџ и свети Јован (или др.[уџи светиџаџи] нећемо џожалиџи’ . Немој да осџавиџе а да не дођеџе!“ Домаћин одговара: „Да имамо ‘де доћ’ да Боџ да; доћ’ ’емо, нећемо осџавиџи’ .“

Кад се џошџуно смркне џочну долазити суседи и сваки џред кућом џозове¹¹¹ домаћина џо имену и даље бива као шџо сам сџоменуо мало џре за џосџе из даљих села.

Пошџо се сви искуџе, и џосле џо дужеџ разџовора, џоседају за џрџезом. За џрџезом седају овим редом: Прво месџо за џрџезом заузима џоџ; с десне сџране џоџа седи кум, а с леве сџране кмеџ, даље седају џо сџарини. Кад сваки заузме месџо онда сви устџану, домаћин џриџали вошџаницу и окаде се. Пошџо се окаде онда домаћин каже: „Сад добро ми дошли сви!“ а они сви одговарају: „Боље ве нашли!“

По овоме домаћин џочне џослуживаџи ракијом редом. Дакле џрво џонуди џоџа. Поџ џрими чашу и наздрави кмеџу краџком здравицом, а кмеџ даље и џ. д. Но ако случајно џоџ није дошао, онда се нуди оџеџ ономе који је џрви за џрџезом. Али овај не џрима чашу кад му је домаћин нуди, неџо одговара: „де’ ’оћемо.“ (Шџо значи, џрво исџиј џи џа џосле ми). Тако свима нуди и сви одговарају на џоменуџи начин. На џослеџку, кад нико не џрими, домаћин се џрекрсти, џовореџи: „Помози, Боже, и св. Јоване,¹¹² срећно вече, срећни џразник, срећне ни сабрање; џримајџе за џубав, како да је, да моџу све би ве у недра сџавио; добро сџе ми сви дошли! Здрав си кнеже!“ Кнез одговара: „Боџ џи дао живоџи и здравље.“ Пошџо домаћин исџије чашу он је најуни и џонуди кмеџу, који наздрави куму здравицом сличном овој џоменуџој. Кум даље наздравља и џо џраје до краја џрџезе.

Пошџо џоџију џо две овак[в]е чаше, онда домаћин џочне џослуживаџи већом чашом. Прво џонуди кмеџу¹¹³ и кмеџ каже: „Не, џо је џвоја, а груџа моја.“ Домаћин онда наздрави кмеџу овим речима: „Здрав си, кнеже, ово џрећа добра срећа, брацка џубав мноџо леџа и џодина; немојџе се омрзнути’,¹¹⁴ шџо бидне Боџ и св. Јован донео нећемо џожалиџи’ . Здрав си, Кнеже.“ Кнез даље наздравља куму, а кум даље. Пошџо исџију џо џри чеџири оваке чаше, онда Кмеџ с чашом у руци џовиче: „Ко ће ракије!“ (Ово џовиче у шали). Онда се неки између џосџију јави с одговором: „Ја ћу! Прескочио ме домаћин.“ (Шџо значи није ми редовно нудио ракије). Кмеџ му наздрави, а овај груџом и џо џраје џако џодуже времена и најослеџку, џошџо се џрилично џонаџију, оџеџ кмеџ џиџа [х]оће ли коџод ракије, али се онда слабо ко јави, и онда кад више нико неће ракије, кмеџ с чашом у руци устџане и каже: „Оџрошћавајџе ракије!“ – „Просџо нека је!“ добија одговор, и исџије

111 Било је написано каже, али је прецртано.

112 „Спомене свеца кога слави“ [Симоновићева напомена].

113 Написано куму, па је прецртано.

114 „Немо да вам се досат[д]и“ [Симоновићева напомена].

чашу до кайи, ња је њосле изврне и каже: „Оволико душмана нашему нејријашељу!“¹¹⁵ (Што значи колико кайи из ове чаше њале толико му нејријашеља било). После овога домаћин ојети најуни чашу и њошури је код кметиа, јер ће овом чашом, кад се буде јело доносило, кмети њонудићи онога који њрви донесе јело. По овоме устјане кмети ѡрекрсти се и узме један хлеб, ѡзовивајући кума и домаћина да га ѡреломе. Пошто га ѡреломе, сваки своје ѡарче ѡљуби и домаћин наређује да се доноси јело. Онога, који донесе јело, кмети ѡнуди оном чашом ракије, коју сам мало ѡре сјоменуу и овај наздравља неком од ѡосјију. На ѡола вечере устјану сви; домаћин ѡријали вошјаницу и окаде се. Док се ѡосји каде, домаћин најуни чашу с вином, и кад се сви окаде, ѡнуди је кметиу. Кмети наздравља куму оваком здравицом: „Помози, Боже, и св. Јоване, сваком брашју Рисјанину“¹¹⁶ и овоме дому 'де се налазимо. Здравси,¹¹⁷ куме, здравље добро, добро за многа. Домаћин нама (давао) а њему Бој и св. Јован¹¹⁸ ѡдаровали здравља и најрешка.“ После ређа: родила му се мушка деца, у ѡољу му родила ѡшеница и вино и ш. д. Чим кмети сврши здравицу и ѡриближи чашу устјима, ѡочну сви ѡеваши: Госјоди ѡомилиј. Пошто ѡојије мало вина, онда му домаћин дојуни чашу ѡа даље настјавља: „Прва беше за здравље и дуј живош нашега домаћина, а ова за живош и здравље“¹¹⁹ њејове браће и њине деце“ (ѡа онда ређа ѡо имену све мушкарце); и ѡо шрећи му је ѡуш домаћин¹²⁰ дојуњује и кмети настјавља: „Ово је шрећа за срећу и најредак овога дома“,... (ѡосле ређа родила ѡшеница, родило се шѡ и шѡ и ш. д.). Пошто кмети истјије чашу, домаћин је најуни и да је ономе, коме је кмети наздравлио, а шѡ је куму, који наздравли ономе шѡ је ѡрема њему, а овај даље. Као шѡ сам казао малојре да ѡевају Госјоди ѡомилиј кад ѡочне кмети¹²¹ ѡиши вина, шѡ Госјоди ѡомилиј ѡевају кад и ма ко друти ѡије вина. Пошто „дићну славу“ онда ојети седну и настјаве вечерање. С њима сада седне и домаћин да вечера, а замени га неко од укућана.

Пошто вечерају ошјану и суседи дуже времена, ѡроводећи шѡ време највише ѡевањем уз јусле и ѡричањем разних ѡрича. Обично замоле некога старца који је чувен ѡевањем уз јусле, ѡа му кажу да ѡочне једну ѡесму „ама која сече“ (шѡ значи у којој се ѡомиње какав раш у коме јину Т.....[урци]).¹²² Сви га слушају с великом ѡажњом и кад¹²³ се одмара

115 Реч је неко оловком, другим рукописом, касније прецртао и дописао: домаћину.

116 Хришћанину [примедба приређивача].

117 Написано као једна реч.

118 „Спомене свеца кога слави“ [Симоновићева напомена, коју је накнадно убацио].

119 Код три последње речи промењен је редослед, који је обележен арапским бројевима од 1 до 3.

120 Последња реч написана је два пута, па је поновљена прецртана.

121 Реч је накнадно убачена изнад реда.

122 Не само у Солуну и околини Пећи, већ и на подручју целе Турске Царевине, у том периоду, забрањено је било да се помиње име српске народности, нити су Срби смели да у писаним текстовима нападају турско име, зато оно овде није било поменуто.

123 Ова реч је оловком била убачена изнад реда.

сви се наслађују или уздишу. Разуме се да уздишу само онда кад наше *п*ропјага, а наслађују се кад ми сечемо или најредујемо. Пошћо овај сврши *п*есму, онда *п*очну *п*рича*п*и о оним јунацима који се у *п*ој *п*есми *п*омињу. Пошћо се *о*п*п*евају неколико *п*есама, иза којих разуме се *на*с*п*аје *п*ричање о јунацима који се у њима *п*омињу, суседи *п*очну одлази*п*и својим кућама, и *п*ри *п*оласку домаћин их *п*озивље да дођу ују*п*ру на ракију и кафу.

Али сада *на*с*п*аје весеље међу женама. Оне *п*ек *п*о одласку суседа, *п*очну вечера*п*и. После вечере *п*очну *п*ева*п*и разне *п*есме све *п*о две и две. После ово*п*а *п*очну и оне *п*рича*п*и и највише¹²⁴ *п*а*п*ке. Пошћо вечерају онда *о*п*п*идну код *п*ос*п*ију који се налазе у соби, *п*а се *п*амо веселе до 2–3 часа *п*ред зору. У ово време многи *п*оле*п*ају, а многи од укућана *ос*п*п*ану *п*реко целе ноћи не с*п*авајући, *п*е *п*ри*п*ремају за су*п*ра дан ручак.

Су*п*ра дан *п*ош*п*ово сви иду у цркву. Но ако црква није близу, онда иду само неколико од укућана и *п*о мо*п*у*п*с*п*иву *п*онесу зеј*п*ина, или *п*ара или че*п*а *п*ру*п*о*п*. Уз *п*о *п*онесу и ракије, *п*е час*п*е *п*оједине своје *п*озна*п*ике, који се *д*есе у цркви.

Пошћо ови дођу из цркве, онда *п*очну долази*п*и суседи на кафу и ракију, који ле*п*о бивају *п*оча*п*ш*п*ени и *п*осле¹²⁵ *п*едно*п* часа одлазе. Но ово*п*а су дана широм *о*п*п*ворена вра*п*а свима, чак ће свра*п*и*п*и*п*и и *п*у*п*ник¹²⁶ који никако не *п*ознаје ни *п*едно*п* од укућана, а о Ци*п*анима и *п*ру*п*им *п*рос*п*ацима нема сумње да неће доћи; *п*о *ц*ео се дан врзмају *п*о дво*п*риш*п*у, који бивају и ле*п*о *п*оча*п*ш*п*ени. А кад се нај*п*ију *п*очну се и они весели*п*и, *п*ако, да сви *п*ос*п*и изађу из собе и *п*осма*п*рају Ци*п*ане како се веселе.

Пред ручак зађе *п*о селу неки од укућана и *п*озове суседе на ручак. На ручку се све *д*ешава ш*п*о и на вечери, само се на ручку реже колач. Врло се ре*п*ко реже колач у цркви, не*п*о у дому свечареву. У свечареву дому колач се реже или изју*п*ра или на ручку. Ако у¹²⁷ *п*едном селу има више свечара, *п*а су им куће раздалеко, онда се колач реже изју*п*ра, *п*ер *п*о*п* неби мо*п*ао код свако*п*а на ручак доћи.

Чим *п*о*п* дође домаћин му¹²⁸ *д*а¹²⁹ колач с кољивом у *п*едној шољ*п*ци, а више се кољива и не кува. Кад свеш*п*еник реже колач, онда сви окусе *п*о мало вина и *п*евају Гос*п*оди *п*омилуј. Пошћо *п*о*п* *п*осече колач онда узме за себе¹³⁰ *п*едну *п*оловину колача, а *п*ру*п*а *п*оловина *ос*п*п*ане до*п*у свечареву. Обично се *п*леда да *ос*п*п*ане кући она *п*оловина, на¹³¹ *п*о*п* којој су урешени аков, *п*челаник и *п*. *п*.¹³²

124 Реч је прецртана па је изнад ње оловком, другим рукописом, написано: *разне*.

125 Била је написана реч *к*роз, која је прецртана.

126 Првобитно је стајало: *чак ће дочи и онај*, па је исправљено прецртавањем.

127 Било је написано су, па је прецртано.

128 Реч је убачена накнадно изнад реда.

129 Било је додато *п*о*п*у, али је прецртано.

130 Последње две речи дописане су изнад реда.

131 Реч је дописана изнад реда.

132 Последње две речи су дописане оловком.

За време ручка ојетѝ се „диге слава“¹³³ и ѿо свечаније неѿо у вече, јер се сви искује на једно месѿо и уз свачију здравицу љевају Госѿоди ѿомилуј.

После ручка ојетѝ се веселе, а нарочиѿо жене.

Кад суседи ѿѿу својим кућама, онда их домаћин ојетѝ ѿозивље да дођу на вечеру. Вечера на дан славе бива као и она у очи славе, само не „дигу славу“. При ѿоласку ојетѝ их домаћин ѿозивље на кафу и ракију.

Друѿоѿа дана бива све шѿо и ѿрвоѿа само за време вечере не „дигу славу“.

Трећи се дан најсвечаније¹³⁴ ѿроводи и називље се „исѿраѿним даном“.¹³⁵ У јуѿру на ракију и кафу долазе само сѿари људи, а ѿред ручак ојетѝ неки од укућана иде ѿо селу од куће до куће и ѿозове их да дођу како би заједнички с ѿријашељима ѿровели још овај дан, и како би доцније ѿријашеље (ѿостѿе из друѿих села) исѿраѿили.

Ако је леѿо време онда ѿосѿаве ѿрѿезу у дворишѿу, и ручак се ѿродужи ѿо 4–5 часова, љевајући уз ѿусле шаљиве народне ѿесме, шако да се сви смеју из свеѿ срца. (Овоѿ је дана ѿуно дворишѿе Циѿана, који очекују да ѿокује оно шѿо осѿане ѿсле ручка. Домаћин их шако најѿје да се они и¹³⁶ највише веселе.) Пошѿо ѿосѿи¹³⁷ ручају, онда сваки осѿави ѿо неколико мешалика на ѿрѿезу, које ће ѿокуѿиѿи она жена која ѿрва дође да чистѿи, и која ће ѿоделиѿи с осѿалим женама.

После ручка ѿочну се ѿосѿи сѿремаѿи да оглазе својим кућама. Пошѿо се сѿреме ѿочну један ѿо један оглазиѿи. Па некоѿа ѿри ѿоласку дарује нека жена кошуљом, чараѿама или друѿим чим, а и овај се маши кесе ше¹³⁸ дарује њу и све ѿрисуѿне жене. Пошѿо оѿидну ѿосѿи из даљих села, ѿочну оглазиѿи и суседи, а мноѿи осѿану и до акшама, ѿроводеѿи ѿо време љевањем уз ѿусле. При ѿоласку и њих дарују жене нечим, а шако истѿо и ови¹³⁹ жене. После овоѿа нико од ѿуђинаца не осѿане у кући свечаревој.

Поред ове славе, коју зову „велики свеѿи“, имају још једну коју зову „мали свеѿи“. Тако они који славе Арханђелов дан (8. новембра)¹⁴⁰ славе као „мали свеѿи“ Арханђелов дан који [је] у леѿу (13. јула).¹⁴¹ За

133 Аутор увек ове две речи пише под наводницама, али их је неко оловком свуда избрисао. Ми смо се држали оригинала, тако да смо их задржали.

134 Реч је неко прецртао и додао оловком друге две које нису исписане рукописом аутора овог текста па их овде и не наводимо.

135 Подвучено у рукопису.

136 Свеза је накнадно уметнута између две речи.

137 Реч је написана оловком изнад реда.

138 Било је написано *да*, па је прецртано.

139 Неко је накнадно оловком исправио у *они*. Као и раније, и овде смо се држали оригиналног текста.

140 Арханђелов дан – Сабор Светог архангела Михаила (21. новембар по новом календару - Грегоријанском).

141 Наведеног датума, по старом календару (Јулијанском) слави се Сабор Светог архангела Гаврила (26. јул по новом).

мали свети реже се само колач, а иначе више се ништа не ради. Ако је ко боји куи мало ракије и вина, те позове на ручак само суседе. У јутру домаћин однесе колач с кољивом у цркву да се реже, од која се после раздаје укућанима.

На овај начин славе „велики и мали свети“ само они Срби који су пошито издвојени од Арнауца, и који, тако рећи, мало слободније живе од оних Срба који су међу Арнауцима, и којима Арнауци не дају очи отворити. Па разуме се кад су овако пришењени зулумом може сваки знати шта је и с обичајима код ових Срба. Код ових се Срба од обичаја српских само слава задржала, и то не онако како се одржала код Срба издвоје[ни]х од Арнауца. Они од суседа немају која позвати на славу, него позивљу из других села своје пријатеље и познанике, а ови им при позиву у најпред кажу оће ли им доћи или не, па ће према томе удесити колико ће кућити ракије вина и других ствари.

Обичај је дакле да се слава држи по три дана, али ови Срби, кад им дође слава, не знају пошито колико ће им трајати. Ако буде мало пошито трајаће три дана, а ако не буде мало онда само један дан, која проведу с укућанима.¹⁴² Јер код њих реко ко од Срба иде, пошито поуздано сваки зна да се слава код таквих Срба не може прославити без рђавих последица. А то долази због тога што су куће ови[х] свечара за време славе поуне Арнауца, који самовољно – не позвани дођу. Ови су Арнауци и онако бесни, а кад се најду нема им краја. Кад се најду љуцају у сред куће, не базирају [се] на то имали која око њих. Реко је да овакав случај прође, а да не буде жртва. А кад пошито виде шта се ради сваки иде на своју страну, те према томе, ови Срби не знају пошито колико ће им трајати слава. У овак[в]е куће реко иду и свештеници, а за време¹⁴³ славе нема ни говора, јер с брагом ће отићи а без ње ће се вратити. С тога је домаћин приморан да носи колач код свештеникове куће или у цркву.

Ево дакле из овога што сам споменуо види се како жалосно живе ови Срби, и како слава никад није без штећних последица за свечара. Па и поред свега тога они одржавају славу, теши се с оним: „Свети (спомене свеца која он слави) ми чува кућу, па ваља да ја држим, па кад је и Бој од ови' зулумћара макао руку, а нечастиви и' узео у његове руке, и Свети (спомене свеца) неће и' ништа, а смловаће се Бој и на нас.“ Што значи: Кад ми Светац која славим¹⁴⁴ чува кућу, зашто да ја не прославим једном бар у години, а кад је сам Бој проклео Арнауце због рђавих дела и предао их ђаволу, онда им и Свети (спомене свеца) неће ништа.

Сва ова зла, што их Арнауци чине Србима, долазе ошуда, што католички свештеници некриво подстичу Арнауце да, нарочито за време славе, чине овак[в]е пакости. Они некриво међу овим Србима проповедају да је православна и католичка вера једнака и да нема пошито¹⁴⁵ никаквих разлика, па зашто да не приме католичку веру, а

142 Последња реченица прецртана је са шест вертикалних црта.

143 Реч је убачена накнадно изнад реда.

144 Написане речи: ја и ми су избрисане.

145 Реч је додата изнад реда.

још уз то добиће заштитиће па их нико не сме дирати. Али су им све муке узалудне, јер досад [се] још није чуло да је који Србин из ових крајева примио католичку веру. Ово ови свештеници говоре, код оних Срба, који су стравно пришењени и чија се деца одводе у робље, и који се непрестано с љушком у руци боре, па им је споредно ово што говоре ови католички свештеници, те не окрећу главу на то,¹⁴⁶ али да они то кажу неком Србину, који живи у селу где има само Срба, добио би цепаницу по глави.

Овај ушлицај католичких свештеника највише се осећа код оних Срба који станају око Белога Дрима, а нарочито у средњем његовом шоку.

С овим сам завршио све што сам имао рећи о слави.

15. марта 1903. г.

Солун.

Недељко Симоновић
ученик IV раз.[реда] гимназије.¹⁴⁷

Сачуване су и оцене–критике које су на рад дали Тодор Р. Михајловић и Риста Нановић. У наставку, како бисмо показали пример ђачке критике на један рад, наводимо само Нановићеву оцену Симоновићевог рада, која је, као и рад, заведена под бројем 3, у архиви за 1903, Ђачке дружине „Дојчин“. Риста М. Нановић био је рођен у Дојрану 1884, а седам разреда гимназије учио је у Солуну од 1899. до 1906. године. Рад је написао као ученик четвртог разреда, 1903, у својој деветнаестој години.

Оцена на рад Недељка Симоновића:
Како се слави слава у Пећској околини.

Слава као што нам је познато, то је један од најкарактеристичнијих обичаја целога српства. Како је нам[а] свима дужност, колико то можемо, да прикуљамо народно благо, то се овом приликом пошарао и Симоновић по мојој своме, да нам изнесе, како се слави слава у Пећској околини.

Рад је овај, као што би се на први поглед могло видети, доста добар – заслужује и похвалу – бар што је изашао још из руке невичне писању; али као и сваки тако и овај рад има неких погрешака, које ћу ја према своме знању да изнесем.

Тако у почетку описује, по народном предању, зашто се пије вино, кад се колач реже. Добро је започео описивати поједина предања, али оно где описује није му место, требало је да стави онде, где је описао „дизање славе“. Даље каже, да је колач уређен различитим шарам и различито значе, што пак то значи, требало је да нам објасни. За тим ове реченице: Но овога су дана широм отворена врата и т. д. Све ове реченице могле би се исказати једном реченицом: И овога су дана врата широм отворена свакоме без разлике.

¹⁴⁶ Речи између две последње запете накнадно су написане изнад реда.

¹⁴⁷ АСАНУ, бр. 15050/II–38.

Поред ове развучености, ипак има још које, ма да не кваре ништа и кад би остале. Граматичких појрешака нема; интјерјункција му је добра, па узевши у ошште цео је рад добар. На послјетку нам износи и разне нејриликe,¹⁴⁸ које им Арнауши јриликом славе чине, што је и у ствари тако.

Још бих му имао најоменути, да је требао изнети, коју јесму, које се певају [шом] јриликом, и које би више увеличале вредности рада.

Завршујући пак ову своју оцену, изјављујем и своју жељу, за даљи усјешни рад Недељков.

Солун, 24. Марта 1903 г.

Ристја Нановић
уч.[еник] IV р.[азреда] гимназ.[ије]¹⁴⁹

Три године касније, 1906, Недељко Симоновић је био ученик седмог разреда Солунске гимназије, коју је завршио 1907. године. Симоновић се у овој грађи појављује не само као аутор радова, већ и као писац оцена–критика. Као матурант, двадесеттјрогодишњак, он је написао оцену рада Ђорђа Јовановића *Народне јесме из Криве (околина Солунска)*. Оцена је сачувана али не и Јовановићев рад. Занимљива је Симоновићева критика, која одише зрелошћу њеног аутора, са показаним завидним образовањем и стручно написаном рецензијом. Оцена је написана 18. новембра 1906. године, а заведена је у архиви под бројем 2, за ту годину.

*Ђорђе Јовановић: Народне јесме¹⁵⁰ из Криве
(околина Солунска)*

Прикуљене народне јесме Ђорђа Јовановића, а посебице јесме које нам је прошлој састјанка прочишао, дају ми повода да у неколико речи, како сам разумем и схваћам, изнесем јриликe под којим[а] се налази духовно блајо Срба у покрајинама Мађедоније и Сјаре Србије.

Наш велики књижевни реформашор Вук Сјтефановић Караџић јисао је своја дела јужним дијалекшом из више разлоја, међу којима су најјлавнији: што је он сматрао да је све духовно блајо нашеј народа искључиво у сфери јужној дијалекши, и што је мислио да би се ујошребом јужној дијалекши за књижевни језик, мојла лакше одржати досја лабава национална веза између Срба кашолика у Приморју и Срба јравославних у Босни, Херцејовини, Црној Гори и у друћим покрајинама, јер је јужни дијалекаш у мнојоме сличан са језиком, којим су јисали Срби кашолици у XV, XVI, XVII веку у Дубровнику.

Да ли су ови разлози на висини аушоритшета, да их као ојравдане можемо јримити јошје је одјоворити, шо ћемо остјавити мудријим од нас.

148 Претходно је написана и прецртана реч која је нечитљива.

149 АСАНУ, 15050/II–38–а.

150 Првобитни редослед две последње речи промењен је стављањем арапских бројева изнад њих.

Позитивно се зна да Вук у ове крајеве није ни крочио, а оно народних песама што се налази у његовим делима из ових крајева, поглављено из северних крајева Сјаре Србије, што је он посредно добио. Према томе он није могао ни мало познавати живој обичаје, нарав и духовно благо овој народа.

По његовом мишљењу целокупни духовни живој српској народа налази се највише у шеријорији јужној дијалекта. Не може се сиорити да код Срба у Босни, Херцеговини, Црној Гори, Банаћу, Бачкој и другим покрајинама српским, у којима преовлађује јужни дијалекат нема више самосвести националне, а с тим више народних песама, обичаја и грутој обележја чисто српској шииа, очувано у правој чистиоћи. Али зар да најуштимо духовну храну чистиаве половине српсшва и његов компликован начин живојта¹⁵¹ – Вук је без сумње поірешио, а ірешимо и ми још више сада, што веома мало обраћамо пажњу на ове крајеве у шом поіледу. Мора бити искључена свака сумња да овај народ није боіати својим духовним іроизводима, а каквој карактера и шииа што се шек¹⁵² мора видети. Ово нам може поішкреити історијски развишак нашеј народа, јер је сва слава и величина Србинова била у овим крајевима, што нам сведоче видни сіоменици, док за славом и величином није дошло робовање іетівековно.

Ишто тако као што су [се] Срби у покрајинама јужној дијалекта сећали Србинове¹⁵³ славе и величине и његове¹⁵⁴ шратичне судбине, дајући излива својим осећајима у својој іесми уз јаворове іусле, чији је чудан ілас у сшању измамити и сузу из камена, тако ішто била су, а и сада у неколико јесу, істиа осећања за својом славом и величином, за својим јунацима Милош Обилићем, Краљевић Марком и његовом ірестіоницом Прилејом.

Међушим овде шреба имати на уму једну груту сшвар. Вера је код нашеј народа іденіификована шачно са народношћу. С штоа Србин у овом крају іошово никакве разлике није іравио између себе, Бућара и Гркомана, а нарочитио, што је за нас најважније, између себе и Бућара, јер іа везује на ірвом месіу вера, іа онда велика сличност у језику. Ошуда, услед іе мешавине живој ових Срба мноіо је компликован, а с тим и духовно благо. Овде су локалне іриликe тако јакo ушиицале на целокупни душевни живој ових Срба, да је мноіима изіледао, іа можда и Вуку, као нешто шуђе. У осталом и Вук сам каже да је іисао оним језиком, који је најчистији, који је у најсшаријем облику очуван, и канда би се из штоа моіло ізвести да он намерно није хіео водити шолико рачуна о овим крајевима, пошито је, као што рекосмо, ушиицајем локалних ірилика све искварено.

Не само Вук и његови савременици да се нису інштересовали мноіо у шом поіледу за овај крај, неіо је мало било и іосле њих, и што што се радило радило се површно. Што іак, човеку мора јакo іасити у очи, јестіе и што, што се још нико не нађе из ових крајева, да нам бар из једној

151 Пет последњих речи неко је накнадно ставио у заграде са знаком питања.

152 Реч је убачена касније испод реда.

153 Прво је било написано своје, па је прецртано.

154 Исто као и у претходној напомени.

краја изнесе народне умотворине, начин живоћа,¹⁵⁵ и ш. д. Усѣх оних љрвих никад не би могао бићи већи, од ових који су рођени у средини овој народа, који су с овим народом све сласћи и љорчине делили. Што је до сад било баџићемо на стѣрану, нећо да се заишћемо каква дужности нас очекује, као синове овој народа? – Многе нас дужности очекују, а време ће љоказати шћа ћемо урадићи. Сваки је дужан, да бар, један део допринесе најредовању свој народа. И љрикуљћање народних умотворина шћеба да нам буде један од највећих задатака.

Ми из више разлоја морамо журно љрионући на љрикуљћање свих народних умотворина у овим крајевима, а на што нас наћоне љолићички инћереси и националне везе. Док смо ми оклевали, вреднији су се корисћили. Ми смо доживели да Бућари ушћврде љојам о Краљевићу Марку, код овој народа, ћа чак и код оноја који обишћава у околини ћећове љресћонице, као о љравом Бућарину јунаку! Даље, ћихов се језик сада наћло реформује: увлаче у свој језик облике и речи срћско-маћедонској дијалекћиа. Пре нису имали љадежа, сада имају четири, а љозајмљени су из овој дијалекћиа. Пишу књиће чистћо овим дијалекћиом, и као шћакве расћурене су љо овом самом народу. Дакле, они су разна сре[g]сћива, нама већ љознашћа, ућошћребљавали, а ућошћребљавају и сад, да овај народ љривуку на своју стѣрану, а као најмоћније сре[g]сћиво, којим су већину стћановнишћива ове љокрајине¹⁵⁶ љривукли на своју стѣрану, јесће и шћо шћо су се љре нас сећили да шћеба љошћоваћи и оно шћо је овај народ стћворио и шћо још стћвара. На шћај начин усћели су, шћо морамо љризнати, да већину овој народа љривуку на своју стѣрану, а наше су националне везе сада веома лабаве.¹⁵⁷

Смаћрао сам за једну од најћријатићнијих дужности, а и за умесно, да у неколико речи изнесем своје мишћење љред своје друћове, који су¹⁵⁸ на неколико скућова, љрошће и ове ћодине, имали љрилике да чују народне ћесме из Криве, које је марљиво¹⁵⁹ љрикућио Ђорђе Јовановић. Ја не знам шћиа би данас ћлеменићије било¹⁶⁰ за нас, нећо одаћи се брзом љрикуљћању свих народних умотворина, искључиво из овој краја. Ђорђе Јовановић оћраничио се је само на љрикуљћање љрићодних ћесама, не може се сћорићи да шћо није љохвално с ћећове стћране, шће још како љохвално, али нагаћи се је, а има изћледа, да ће нам Ђорђе у бугуће изнећи све оно шћо је народ у ћећовом крају стћворио, и шћо још стћвара.

А шћек какву би корисћи учинио онај који би се јавио са неком љрићовешћком на језику, којим се ћовори у ћећовом крају? – Друћим народима можда шћо није љошћребно, а нама је од необичне важности да шћако радимо.

Како би шћо било од неоцећене [нейроцећиве] важности кад бисмо имали све народне умотворине из Маћедоније, из којих би за цело вејао срћски дух, а уз шћо кад би се овом народу љружила књића на језику којим он ћовори.

155 Била је написана и реч мишћења, али је прецртана.

156 Српска насеља у области око Солуна.

157 Подвучао Симоновић.

158 Реч је накнадно убачена између две речи.

159 Реч је уметнута накнадно и подвучена.

160 Изнад реда је другим рукописом додато у овим љриликама.

Ја мислим да треба да нам буде оваки почешак и сврешак рада као просветним раденицима, а првенствено као синовима овог народа, који треба да полагаје мноштво на нас, а на нама је да пошреби његовој доскочимо, у колико нам савремене прилике буду дозволиле.

Само се овак[в]им радом, дакле чисто просветним, може помоћи овом најпаћеном народу, а шовинизам нас може само уназађавати и ошеравати у крајности. Зато ми, као интелектуални синови овог народа треба да смо надахнути само љубављу и пошривовањем у смислу просветном за свој народ.

Не замериће ми, грађи другови, што сам се мало удаљио, а што чиним с нагом да ће ово неколико скромних редака само пробудити ону љубав за најредак и бољшиак овог народа, коју без сумње сваки од нас има, па да ту љубав осведочимо, те тиме покажемо да смо достојни њаже, коју нам слободна браћа указују.

Свом колеги Ђорђу, пожелимо сви скупља свих у раду какав он и сви ми желимо да има, а наоружајмо се сви издржљивошћу и стирљивањем, па ће нам, ако Бог да и срећа јуначка, све на боље поћи.

18. новембра 1906. год.
Солун.

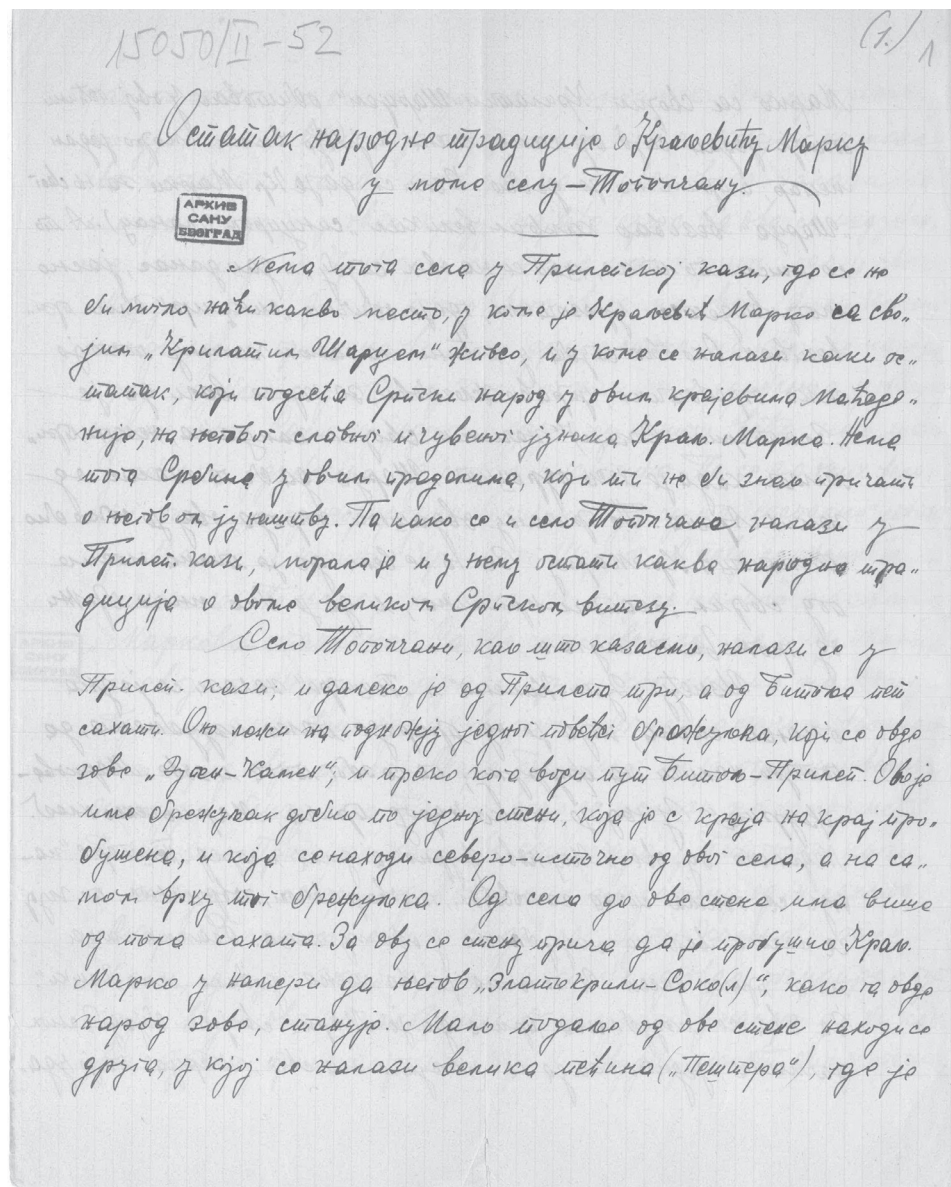
Недељко Симоновић
[ученик] тим. VII године.¹⁶¹

Наведени примери из сачуване документације о раду Ђачке литерарне дружине „Дојчин“, из њене архиве, нису довољна илустрација за садржајно врло богате етнографске белешке ученика, који су, иако веома млади и недовољно искусни, с великом љубављу и патриотским заносом, приступали обради тема из прошлости и традиције српског народа, који је живео на својим вековним територијама, са непризнатим националним именом. Не само турске власти, већ и грађани, прогонили су Србе и била је забрањена употреба назива „Србин“ и „српски“.¹⁶² Ђаци Српске гимназије у Солуну, али и оне у Скопљу, знали су са колико је уложеног труда добијена дозвола од турских власти за отварање српских школа у Отоманској Империји и није чудно што су са толико уложеног труда, озбиљности и показане зрелости, обрађивали сваку тему о којој су писали у својим радовима, било да је реч о описивању народних обичаја везаних за крсне славе, свадбе или прослављање црквених и народних празника, или су сакупљали народне песме, приповетке и друге умотворине, које су настајале на просторима на којима су Срби живели. Они су те теме обрађивали на основу причања својих укућана, сродника или мештана, у селима из којих су долазили на школовање у Солун и Скопље. Ту је било и њихових личних сазнања, на основу посматрања, проучавања и испитивања. Нарочито су занимљиви радови у којима се поред традиције износе драгоцени подаци о именима места или локалитета, о топонимима који су српског порекла, што само потврђује постојање и трајање Срба на тим просторима у временима и пре краја XIX и почетка XX века. Радови имају и својих слабости, недостатака и језичких и правописних погрешака, што се може оправдати утицајем средине и дијалекатских језичких мешавина, младошћу и неискуством њихових аутора. Ипак, и поред свега, остаје обавеза

¹⁶¹ АСАНУ, 15050/II–58.

¹⁶² Сјоменица..., 2–5.

да се процени али и да се одлучи да сви сачувани радови буду објављени као грађа од значаја за чување сведочанства о српском постојању на свим тим просторима тадашње Турске Империје на којима данас, нажалост, више нема Срба, најчешће из разлога принудног исељавања са тих простора, у протеклих нешто више од сто година.

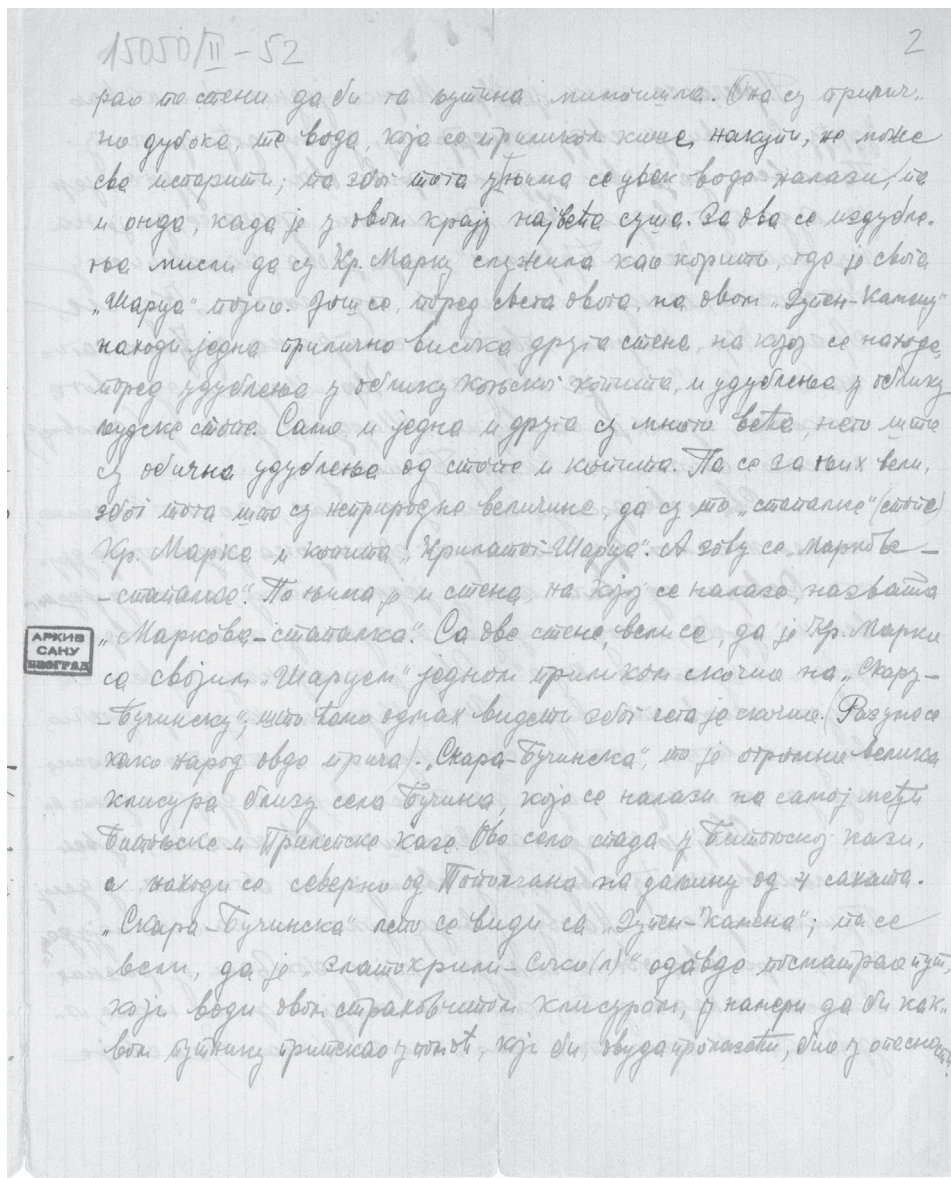

ФАКСИМИЛ 1. РИСТА СПАСИЋ: „ОСТАТАК НАРОДНЕ ТРАДИЦИЈЕ О КРАЉЕВИЋУ МАРКУ У МОМЕ СЕЛУ ТОПОЛЧАНУ“ (АРХИВ САНУ, ИСТОРИЈСКА ЗБИРКА, БР. 15050/II-52, РУКОПИС, ОСАМ СТРАНИЦА), ПРВА СТРАНИЦА

Марко са својим „Крилатим-Шарцем“ обилатовао. У овој области постоји један ситан од саме стене, који је велики ситан један метар, а крилати је дедо. Вели се да је Кр. Марко за његов „Шарц“ возио као велики „сипирот“ (панац). А то се мисли то што, што се на овим ситица, и дан данас, јасно могу видети презогоните, где је велики „сипирот“ или три-вешан. Око овог ситица у велики на самом камени постоји нека отровитина, зграва Железова, за који се вели да је „Злато-Крило-Соко(а)“ направио својим камуџама, неким три-миса, када је како одрешио „Шарца“ да он га слагао од неких Арапа. По Арпама одваљује карога, овај је како био бисмошца Кр. Марко. За то се вели да је била нека од својим „златим-крилима“, и да је био много држи од противних мутас.

Шмету „Злато-Камена“ и „Тешаре“ налази се једна омања стена, која је од природе једна издубљена, да постоји мали на дну, и то се због тога и зове „Марково-дурна“. У тој је, како карога трица, Марко како кнед. Недалеко од ове „Марково дурна“ а онак изред „Тешаре“ на три се отица стена са обавом, тога равном, и трицима, и тој се налази велика издубљена у обличу гама. Велика стена има трица деси. И то стена је два стена довила има „Ваша“. За ова се издубљена трица да је Марко својим издубљеним камуџама, једном када се налазио на свом „Шарцу“ он је због.

ФАКСИМИЛ 1. (ДРУГА СТРАНИЦА)

ФАКСИМИЛ 1. (ТРЕЋА СТРАНИЦА)

Према се како је Кр. Марко једном дана позвао
„Фуртц-Самовицу“, своју посестрину, да му дође у посету.
Та се вели да је ова морала први пути посетити, јер
је изда пута возио. Она, приликом, прима се да је на
пути капао „Јемо-Брџанин“, и да је ова, наговорила се у
обавештењу, бисепа колико је пут пута: „Кај се,
спрамо Кр. Марко, своја посестрине од Јемо-Брџани-
на (Брџанин)“. Ум је ово дознао Кр. Марко од своје
сестре, имах је са својим „Шарцем“, да би јој самовицу
спасио стигио на „Сисар-Брџанин“.

Сва се ова досада стотенија мисли, као што видимо,
напоно на самог брџу стотенија, спремају се једно пред дру-
го. Северно од свега тога је једна брџа, а испод једне,
велике дубе, налази се један кладенац, како се обично
зове, „Недевица-вода“. Овај је кладенац извешао
својом негованом водом. Има „Недевица-вода“ је доста
важна за ње, као се само недовољно, и то је недовољно
сунце, на то иду ради свитане воде, а други дана на.

Овај је кладенац, као што већ кажемо, извешао
се негованом водом, од сваложарних обилости у целој
Прилици; кади. На ову се воду долазили као на најбољу,
Народ крајеве ово каже јури, који су долазили од различитих
обилости, е кадга, да то, каже се најбоље и јури, каже се,
древити. А постоји као „Нива“ (или „Јемо“) са своје

ФАКСИМИЛ 1. (ЧЕТВРТА СТРАНИЦА)

15050/II-52 (2/3)

страно привезивали су на транана и помету дуба старе
средње новце, који сада несеју никакве вредности. Ово су
новце, вели се, привезивали за то што су веровали да ову
вредну кувају некаква самовила; па, како се чуло, свестни,
они су оставили новце на дубу, давали ови самовиле,
ма да вољу, од које ће се најчешће и ужити. Према томе,
да је Кр. Марко био вољу само из овог класичног, а ни из
које друге; и да је лети лети била пред њега седео са
својом несестрином, „Ђурђом Самовилом“, у класичној
овој дуби. По приговору, ова је дуба била лева кувају (лево кувају)
или како народ овог класичног кувају Кр. Марко. Дуба се
далеко славно као свестно, а не сме да ништа друго
одсети. А највише је скрозно и дају одвајања народу
према њему то, како је једнак један делом од једне
служба, гетати се на њега, као и слободно ресну ружу,
које му се од ове козуило. А од овде се ова дуба држи
се највећу свестно у овоме селу. Овде се хришћански у
овој околности неће била као нешто ваљало. А највише га
се и Турци, који знају о овоме селу, ово. Као се то сме,
је ни новце дуба, које се на њему привезују. По овоме су
трана, које се могу се добро доживети, јер се и овде као то
неће бити, остало нешто редовно и дају.

Преслово (или спав се немо) село Шопалан
је Слав-дег (С. Слав), које је свестно и хрест ово село

АРХИВ
САХУ
БИГРАД

ФАКСИМИЛ 1. (ПЕТА СТРАНИЦА)

15501-52 4

сви севаши се својим пољима издј у цркви на Божју славу. После
службе сви седе, с тама заједно и свештеник, полагач на „Фили-
-камен“ се великим веселом и радошћу; певајући уз друге разне
црквене песме. Као; штургар Св. Соаса: „Вознесија јеси Христа
Боже наш“ и друге световне песме. А тако се ситици на томишту
песма, који у далеким од села пона селаша, и више. Почети доду,
пре свега свештеник „Крсти“ (обвеш) вогу на свом калену,
и онда се долесници селану „пробирали“ кроз камен, а певаши
за ово време, пошто се одиже, певају и зв. „Крајевски песме“.
Као: „Крајевит Марко и ридо од Охрида“; „Крајевит Марко
и Муса Кесеуја“; „Кр. Марко и жено-Брџанчи“; „Кр. Марко
и Мржа Брајино“; и и. д., и разне друге песме, који се у
овим крајевима у велико и данас певају. А то највише
„Крсти-имени“, о каквој проговори било посебној било от,
штој. Ето, тако певајући одо готу до цркве. У цркве се, пак,
сви заједно певајући почит, браћају у селу. Почети доду у селу, ситици
сви како ситици на „Средселу“ (у сред селу и из пољима свем)
песми „Крсти“ вогу. Поне обвешено вогу разлика се; и сваки
иде своје доплатицу на руган. Почети ругају пошто се ситици на
„Средселу“ где се весело до заласка сунчево. А то је како
мрајало, како каже, ритају иреду дана. Као што видесмо,
оба је црквеније пошто на данашње „Крсти“ се.

Овај је обичај био од велико мисао по ово село.
Селанци у овим убаћан, али та мисао пошто иреду мисао, до,

АРХИВ
САНУ
Београд

ФАКСИМИЛ 1. (СЕДМА СТРАНИЦА)

Број 10
1905

да се овај камен смети, а што није нико смео узимати; до је
тако хрџао до три-иштина. Не подне падао се је један севалик,
од имена Сидеја Мишић, који је са неколико својих другова
без својих дрвова сложио овај камен. Када су севалик по
дигли, схватили су ту на невољу ексцент, што се је реузио
да им пружи; а до не би било, као сва неархивна остато,
вратио семах отласи да су. Турци камен смети, да би
тима отоварили овај севалик овај, који им се није догао.
Не су на овај камен севалик доносили своју велику мисао. Већ када
се овај овај ухватио. Сада се вратио дан, тога негда дана,
како се је по иштри овај, прославен, трглаво, само један дан. То
је и тако остало своја дана. Али овако се је овај овај, овај то
сварио, овако се је у овоме селу ухватио, ухватио овај, и св.
„Толо“ у три-иштина, од које су куди, овако им неколико
дана држи, овако као од три-иштина, и овако, и овако
сварио вали са својим дрвома. За ову се вратио великој ризи да
је послао „Држа-Самвила“ да би се вратио мисао своја ову.
Сада овај Кр. Марко, што су су му овај, само отоварио, држили. А са
три-иштина овај, што се је каже „Тра“ је овако, тако да је
Кр. Марко својим буздованом ударао ко вудо, на сусти, не моћи
ту одржати, овако овако овако. А што је било у овоме овоме
цело, то је, што је све отоварио овако овако од невоље овако.
Не је тако све отоварио да се што Краљевина Марко, држи
Крају Материја, не са овоме, да је сусти и да је месеца.

19. децембра, 1904.
Солун.

Риско Сивец,
Др. Ст.-и проф. гимназија.

ФАКСИМИЛ 1. (ОСМА СТРАНИЦА)

15050/III - 38

Бр 34.

=1=

Како се слави слава у пењској околини.

То су и сваки не Србин желећи да чује што год о обичајима разних народа
а највише о обичајима свог народа у разним крајевима. Тога ради, слава
би се на ово што сам споменуо, ипак и у неколико како се слави слава у
Пењској околини, то што је савредан од најважнијих српских обичаја и која сви
Срби православне вере обрзали се славе, ма да је у неким крајевима српским
у неколико измешан.

АРХИВ
САНУ
Београд

Слава се у Пењској околини слави шри дана, и то у различитим но слави се
поједнако, и ј. илу и сав обичаји за време славе код оних Срба који су у не
посредној близини с Арнаутима, као код оних који су потпуно издвојени од њих.
Слава се у овоме крају не зове: Велики, Крсто или и свевита. Највише се славе:
Св. Никола, Св. Јован, Арханђелов дан и Мишров дан.

Када би ко зашито Србина из овог краја зашито слави славу, онди одговорио
да слави славу зато, што му онај светиш, кога он слави, чува сву њу, и ј. сву
Пелаг, свогу чл. 9. Неки би пак на ово питање одговорио да се слави слава
зато, што су се наши стари покрестили слава. Али ово друго говори се само
у неким крајевима и то врло ретко.

Поштоји иреданте зашито сваки мотра окушати по мало више кад се
Колог рече. Ошале се овако прига: „У старо време цела је ова земља била
наша. Кад је био цар Јузан, ратно је редила и с дружиним царем, Јузан

ФАКСИМИЛ 2. НЕДЕЉКО СИМОНОВИЋ: „КАКО СЕ СЛАВИ СЛАВА У ПЕЊСКОЈ ОКОЛИНИ“
(АСАНУ, БР. 15050/III-38, РУКОПИС, ДВАНАЕСТ СТРАНИЦА), ПРВА СТРАНИЦА

која ће поделити с осталим жетана.

После рурка погину се гасио сиромаша да одраде својим кућана. Тошито се сироме погину један по један одразити. Тајелкоја прикласиу фарује жена жена Кошубово Гараганам или дружим гин, а и овај се маши кесе ~~да~~ се фарује по и све присушии жене. Тошито обидну гасио аз фарих села, погину одразити и суседи, а многи ошари и цр акшама, ирводеки по време поводем цр геле. Прикласиу и пох фарује жене негим, а шало ишо, ~~о~~ви жене. После овога нило од кућинаца не остале цр кути свечаарево.

Поред ове славе, којј гову велики свети, имају још једну којј гову мали свети. Тако они који славе Арханђелов дан, (в. новембра) славе као мали свети, Арханђелов дан којј у лењу (10. јуна). За мали ~~и~~ свети рече се само колаг, а ишаге више се ништа не ради. Ако је кобогата кући мало франсије и вена, иако гове на ру-ван само суседе. У рурку фарује однесе колаг с Кошубову цркви да се рече, од кога се поље францаје јукућанима.

На овај начин славе велики и мали свети само они Срби који су потпуно извојети од Арнаута, и који, као и рети, мало слободније живе од оних Срба који су међу Арнаутима, и којима Арнаути не дају ни отворити. Та радуре се кад су овако прилици свети згупомом мостне сваки знати лиша је ~~и~~ с обидијилима код ових Срба.

15050 II-38 -11- 6

Ево дакле из овога што сам са менизо видне како зна
лошће живе ови Срби, и како слава никад није без штећних
последница за свогара. Па и поред свега што они одржавају
славу, нешто се с ошми: „Свети“ (што мени свега кога отица) ни чува
кућу, па ваља да га држим, па кад је и бој од ових зулум-
чара малако ризи, а негашиви и' угао у невоље ризи,
и Свети (што мени свега) неће и' ништа, а смилуваће се бој и' на вас

Што знам: Кад ли сватаз кога ја њи славим чува кућу
дашће да га не утрлавам једном бар у годници, а кад је сад
бој проклео Армање збој рјавих дела и предао и фавоу,
онда ии и свети (што мени свега) неће ништа.

Ова ова зна, што ии Армањци што Србина, дамак онда
што католички свештеници нег реста ко падешицу Армање
да, нарочито за време славе, што оване католици. Они негреси-
но мезу овим Србина проповедају да је православна и като-
личка вера једнака и да нема никаквих разлика, па даш
да не приме католичку веру, а још у то добитке дашћине
ка ии нико не сме дирати. Али у ии ^{српски} ~~католички~~ уградње
јер досад још није чуло да је који Србин по ових крајева ирину
католичку веру. Ево ови свештеници говоре, код тих Срба,
који су ипрати пришећивани и пија се фежа одводе у робу
и који се не престану с урисиом у ризи доде, па ии је споредно
ово што говоре ови католички свештеници, али да ии ^{не} ~~не~~ ^{не} ~~не~~ ^{не} ~~не~~ ^{не} ~~не~~
ио како кеном Србину, који живи у селу где има само
Срба, годно ди цетавну по глави.

ФАКСИМИЛ 2. (ЈЕДАНАЕСТА СТРАНИЦА)

Овај утисак калогичких свитаченица највише се осећа
код оних браћа који ситанују око Белог Грима, а нарочито у
средњем његовом шкору.
Обила сам гавршице све што сам имао рече и славе.

11. марта 1903. г.
Сопун.
Ст.

Ђевојка Ринкович,
ученик IV раз. гимназије.

Бр. 3.
Јаг. 1903.

ФАКСИМИЛ 2. (ДВАНАЕСТА СТРАНИЦА)

15050/II - 58 1

У
Ђорђе Јовановић: Песме народне из Криве
(околина Солунска).

Примучајем народне песме Ђорђе Јовановића, а посебно
песме која нам је прошао каснајша еротијас, дај
ми позвоља да у некојој форми, како сам разумем и
схватам, објавим прилике под којима се налази
духовно бливо љуба у истраживања Македонске и
Српске љубе.

Наш велики књижевни реформатор, др Стефановић
Кривачић мисао је своја дела руженим дијалектом
из више разлога, међу којима су најзначајнији: мисао
је он сматрао да је све духовно бливо нашег
народа некаког у сфери ружени дијалекта
и мисао је мислио да би се уживотном ружени
дијалекта за књижевни језик, могла лакше
одржати док се налази на јужној граници
нашњег љуба Католика у Црној Гори и љуба правос
славних у Босни, Херцеговини, Црној Гори и у
држим истраживања, да је ружени дијалекат
у мноштво слуган са језиком, којим се писан
љуба Католика у XV XVI XVII веку у Службенику.

Да ли су оба различна на велики аутентич
наша, да их као одвајане мисао не
мисао по мисао је одговарајуће, то ћемо основни
ми истраживања од нас.

Познатије се зна да љуба у обе крајеве
ми љуба, а она народна песма мисао
се налази у нејавним делма и ових крајева
којима се изведени крајева Српске љубе,
то је он изредно добро. Према мисао
мије мисао ми мисао по мисао мисао
отвараје, најав и духовно бливо овој народној.

Познатије мисао љуба мисао мисао
српски народна мисао се највише у мисао
ружени дијалекта. Не мисао се мисао да
љуба у Босни, Херцеговини, Црној Гори, Боснији, Београду,
и држим истраживања јужним, у којима се налази
ружени дијалекат нема више јужног национал
а, с тим више народна песма, објави - држим
објавија мисао мисао мисао мисао
мисао. Али дај да мисао мисао мисао
мисао мисао мисао мисао (и нејав
мисао мисао) - љуба је мисао мисао,
а мисао мисао мисао мисао мисао,
објавија мисао мисао мисао мисао мисао
Мисао мисао мисао мисао мисао мисао
мије мисао мисао мисао мисао мисао
мисао мисао мисао мисао мисао мисао.

ФАКСИМИЛ 3. НЕДЕЉКО СИМОНОВИЋ: „БОРБЕ ЈОВАНОВИЋ, ПЕСМЕ НАРОДНЕ ИЗ КРИВЕ
(ОКОЛИНА СОЛУНСКА)“ (АСАНУ, БР. 15050/II-58, РУКОПИС, ЧЕТИРИ СТРАНИЦЕ), ПРВА СТРАНИЦА

obo nam moze postati jedna mislivoj razbirci
namer naroda, jer je ova sraba i velikina
srabova bila u ovom krajevima, mita nam
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.
Mita nam moze biti u ovom krajevima razbirci
svomemu srabi i velikini i svom
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.
Mita nam moze biti u ovom krajevima razbirci
svomemu srabi i velikini i svom
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.

Metu nam ovdje mislivoj razbirci
namer naroda, jer je ova sraba i velikina
srabova bila u ovom krajevima, mita nam
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.
Mita nam moze biti u ovom krajevima razbirci
svomemu srabi i velikini i svom
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.

Nelamo ovdje mislivoj razbirci
namer naroda, jer je ova sraba i velikina
srabova bila u ovom krajevima, mita nam
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.
Mita nam moze biti u ovom krajevima razbirci
svomemu srabi i velikini i svom
svetore vizum svomemu, dok za srabom u
svomom nije doveo probave svetobitno.

ФАКСИМИЛ 3. (ДРУГА СТРАНИЦА)

Како се оваким путем, дакле, није успело, и
моје поштом овом поштом пароли, а
искључиво нас моје само гласовима и
одећом и професионалним. Јако ми, као иницијал
тежињу кинеси овог пароли мења се само
надајем сам се будућности и поштом пароли
успешно одлучено се свој пароли

Не занемарите ми, драги другови, што сам се
много обрадовао, а то јестем с пароли се ће
ово невољно испуштање пароли само будућности
оно будуће се напредак и бољина свој
пароли, коју дес година свадом од нас
јако, ја да свој будуће очекујем, ме мило
показује да смо достигнули крајње, коју
нам слободна брате уклапају.

Овом невољно пароли, показује сви срце
успех у раду напредак и сви ми мило
да ми, а напредујемо сви уздуком
и срце невољно, ја ће нам, ако свој да и света
јесте, че на своје мило.

18. новембра 1906. год.,
Солун.

Недељо Виново вито
гм. VII година.

Број 2 1906
Тог 1906

ФАКСИМИЛ 3. (ЧЕТВРТА СТРАНИЦА)

LITERARY SCHOOL CLUB "DOJČIN" IN THESSALONICA AND SKOPLJE 1903–1912

Miloš Ivković, a Serb from Osijek, a student of Serbian and Slavonic Philology in Belgrade, a student of Aleksandar Belić graduated in 1906 and passed the teaching exam in 1911. He was teaching Serbian language and literature in the Grammar schools in Belgrade and Skoplje.

He was appointed on 12th November 1913 a teacher of the Skoplje grammar school and he occupied the position till 10th July 1919.

Upon his coming to Skoplje, he had found the already established Literary school club "Dojčin" which had been founded in the Thessalonica grammar school by the Serbian pupils from different Serbian territories under the rule of the Otoman Empire. The Club commenced its work in 1900, taking its name from the Thessalonica hero from the Serbian folk poetry, Bolani Dojčin, the cult of which was especially cherished among the pupils. In 1909 the Club transferred to the Skoplje grammar school.

The pupils gathered on the meetings when they would discuss prepared papers and where they would be writing down the folk stories and poetry, both lyrical and epic, telling of places, folk customs and sagas; there were also papers of translations from the foreign literatures. The pupils would receive marks – reviews on these meetings. They would evaluate some papers, comment on them and suggest corrections. The marks served as a kind of reviews based on which the papers were published in the lithographic magazine which was edited by the pupils and read in the Grammar school.

Ivković had, from his student days, been especially cherishing the interest for the linguistic studies and collecting of the ethnographic material which he studied. This is why the papers of the pupils of the Club "Dojčin" were interesting to him. On his return from Skoplje to Belgrade, he took a certain number of papers from the period of the working of the Club from 1903 to 1912, the time which had preceded the Balkan Wars and the First World War.

Twenty papers have been preserved in the Ivković's heritage out of which six do not have marks; ten papers, the marks of which are preserved are missing and there are thirty six of such marks-reviews in all. Forty-six pupils participated in the writing of these papers and reviews and this represents a smaller part in relation to the total number of papers. This can be concluded based on the numbers which were written on the back of the last pages of the papers and marks. These numbers were the very ones under which the papers were registered in the archive of the Literary school club "Dojčin".